

Vulnerábilis csoportok droghasználata és a segítség

Rácz József, MTA Pszichológiai Kutatóintézet

(KAB-KT-05-12)

(A kutatási eredményeket a szerző a *L'Harmattan* Kiadónál 2006-ban megjelent „**Kvalitatív droghasználatok**” című kötetben foglalta össze.)

A kutatás jelenlegi fázisában két témára koncentráltam, ez az *ágencia* és a droghasználat iránti *kíváncsiság* kérdése. Az *életút fordulópontjainak* elemzése egyelőre leíró formában történt meg.

Az *ágencia* szoros kapcsolatban áll azzal, hogy a célcsoport tagjai „mire képesek”, mennyire ellenőrzik és szabályozzák saját életüket, droghasználatukat. Az *ágencia* kérdése arra is választ adhat, hogy mennyire képes egy droghasználó segítséget keresni (vagy azt elfogadni): mennyire tartja magát arra alkalmasnak, mennyire érzi úgy, hogy – minden nehézség ellenére is – életét kontrollálni tudja – vagy ha most vagy huzamosabb ideig nem is, de arra majd a kezelés során képessé válik. Nyilván, ehhez könnyebbég, ha már indulásképpen is ezt a szempontot (az élete szabályozása és irányítása) fontosnak tartja.

Az *ágencia* kérdéséhez szorosan kapcsolódik az életbeli tevékenységekhez, tettekhez – így a droghasználatához való viszony – elfogadása vagy tagadása, illetve az ezzel kapcsolatos felelősség elfogadása vagy elutasítása. A cselekedetekkel kapcsolatos magyarázatok (account) alkalmasak arra, hogy ezeket a predispozíciókat feltárják – amelyek aztán a segítő kapcsolatban megváltozhatnak. Megint, ha a segítő kapcsolatnak megfelelőbb magyarázatokkal rendelkezik valaki, azt elősegíti, míg más esetben a kapcsolat létrejöttét megnehezíti.

A kutatásban 90 interjút készítettünk vulnerábilis csoportok tagjaival (lásd: Módszerek), majd az interjúelemzésbe bevontuk a korábbiakban, különböző budapesti droghasználó csoportok tagjaival készült interjúkat is, így összesen 124 interjút elemeztünk (ez a szám még nőhet a beszámolási időszak végére).

Módszerek

Személyek

Félig-strukturált interjúk készítése marginalizálódott, társadalmilag kizárt csoportok tagjaival, ahol a droghasználat mellett több más veszélyeztető tényező is található:

- tartós munkanélküliek,
- befejezetlen általános- vagy középfokú iskolai,
- lakóhelyi szegregáció,
- prostitúció,
- hajléktalanság,
- büntetés-végrehajtási intézményekből szabadultak,
- korábban állami gondoskodásban élők.

Ebben a körben 90 interjú készült el; elsősorban injekciós droghasználók alkották ezt a csoportot. Az interjúelemzéshez más csoportokkal készült interjúkat is bevontunk (lásd később!).

E csoportok egyben a kutatás célcsoportjai is – sok esetben a csoportok átfedik egymást. Társadalmi elhelyezkedésük nemcsak veszélyeztetettséget jelent, hanem a segítő intézményrendszerrel történő kapcsolatot is megnehezíti, ha nem lehetetlenné teszi. Ez fordítva is igaz: a segítő intézmények nem, vagy alig érik el e csoportok tagjait, még akkor is, ha ún. alacsony-küszöbű szolgáltatásokról van is szó. A személyek kiválasztásánál a „*lehorgonyozott-elmélet*” (Grounded Theory) mintavételi szabályait alkalmazzuk; a személyekhez a „*privilegizált hozzáférés*” és a *networking* módszerével jutunk el (a klasszikus hólabda-módszerek, korábbi tapasztalataink alapján, ebben a körben nem működnek).

Félig-strukturált interjú

Az elméleti bevezető alapján kitérünk a megkérdezettek életútjának legfontosabb szakaszaira, fordulópontjaira, illetve jelentős életeseményeire. Ezekhez kapcsoljuk a társas kapcsolataikat: ezek számát, jellegét (kortárs, család). A segítőik esetében olyan interjúkat készítünk, mely a segítség és a célcsoport elérés folyamata mellett külön foglalkoznak azzal, hogyan, milyen módon konstruálja meg a segítő a „kliensét”, ebben a konstrukciós folyamatban mennyire fedezhetőek fel a Foucault által kiemelt szerepek/processzusok: körülhatárolás, elkülönítés, kizárás, alacsonyabb státusz kiutalása, az „empowerment” vagy éppen a „disempowerment” jelensége. A „governmentality-hez” kapcsolódó „individualizáció” és felelősség-átadás (a „hatalomtól” az egyes individuumok felé). Mindezeknek a folyamatoknak a feltárása nagyon érzékeny interjú-technikát igényel.

Feldolgozás

A feldolgozás során további, 2000-2005 között készült interjúkat is felhasználtunk, melyek a McAdams-i életút-narratíva mintáját követték, különös tekintettel és hangsúllyal a droghasználatra. A következő csoportok kerültek így be a feldolgozásba:

- Injekciós droghasználók (főleg heroin, kisebb részben amfetamin-használók)
 - Segítő kapcsolat nélküliek, „utcai” csoportok tagjai
 - Éppen kezelésbe került injekciós használók: azaz néhány napja, elsősorban kórházi osztályra került használók
- Marihuána-használó egyetemisták: a kiválasztás kritériuma e kettő volt (marihuána-használat és egyetemista), de más szereket is használó egyetemisták is bekerültek az interjúalanyok közé
- Partirajáró droghasználók, akik elsősorban partidrogokat használtak (értve ez alatt az Ecstasy-t, az LSD-t, az amfetamint és a disszociatív szereket)

Összesen 124 interjút dolgoztunk fel. A kódolás alapja az ágencia és az ágenciával kapcsolatos magyarázatok (felmentés és igazolás) voltak. A pályázatban vállalt további szempontokat a későbbiekben tudjuk érvényesíteni. Ennek oka a pályázati pénz késői megérkezése volt, több mint féléves csúszása, ami miatt az interjúfeldolgozást nem tudtuk befejezni.

Az ágencia

Az ágencia első megfogalmazása (Bakan, 1966) nevéhez fűződik, aki „az ágenciával és a kommunióval az élőlények két alapvető létmódját jellemezte: az ágencia mint individuum létezése, a kommunio pedig mint az individuum részvétele valamilyen nagyobb organizmusban, amelynek az indivisuum csak része. Az ágencia önvédelemben, önérvényesítésben és önkiterjesztésben (self-expansion), míg a kommunio abban nyilvánul meg, hogy az individuum egységérzésében más organizmusokkal. Az ágencia szeparációban, a kommunio a szeparáció hiányában mutatkozik meg. Az ágencia továbbá izolációban, elinegedésben és egyedüllétben nyilvánul meg, a kommunio kontaktusban, nyitottságban és egységben. Az ágencia valaminek a sürgető elsajátítását, uralmat jelent, a kommunio pedig nem-szerződésen alapuló kooperációt” (Bakan, 1966, 14-15.o.). Ezt a két létmódot mint két tematikus életnarratíva nyalábát is felfoghatjuk, melyek mindegyike fontos életcél, kötődést, szükségletet és vágyat fogalmaz meg. McAdams (1985, McAdams, Hoffman, Mansfield és Day, 1996) véleménye szerint e két jellemző az életnarratívák két centrális fölrendelt tematikus nyalábja. Mindkettő az emberek életében kiemelkedő, és különösen azokban az elbeszélésekben vizsgálható, melyek McAdams (1985) „nukleáris epizódoknak” nevezett: olyan elkülönülő élettörténeti epizódok, mint az élettörténet „fent” és „lent pontjai”, fordulópontjai vagy a legkorábbi emlékei.

Pulkkinen és Aaltonen (2003) hangsúlyozzák, hogy az ágencia és a narráció intencionalitása egyben a cselekvő *morális identitását* és a szelfet mint *morális ágenst* is létrehozza. Az ágencia kapcsolatba hozható az „*elszámoltathatósággal*” (accountability) és a felelőséggel, amit cselekedetei kapcsán másokkal összefüggésben tesz. Ez a felelősség a narrációban akkor jelenik meg, amikor a narrátor a szelfjét és cselekedeteit úgy pozicionálja, hogy azok valahogyan viszonyuljanak a külső és a belső helyzetekhez. A szerzők azt a reflexív momentumot emelik ki, amikor a megélt, megtapasztalt élet történetté alakul; szerintük ez az ágencia-konstrukció alapkérdése is. Fonagra hivatkozva, ebben a folyamatban kiemelik a saját mentális állapotokhoz való hozzáférést, és a tapasztalatokhoz való viszony kialakítását. A narrátor reflexív tudatosságát vizsgáljuk ekkor, mely elválaszthatatlan attól a tudatosságtól, amire vonatkozik. A tapasztalatok narratívái így explicit visszaemlékezések és implicit memória folyamatok – a szerzők tehát itt is a pszichoanalitikus elméletek fényében a tudatosság körén kívül eső emlékek szerepét is hangsúlyozzák a narratívák létrejöttében.

Larkin és Griffiths, 2004, tanulmányukban a *kockázatvállaló és az ágencia viszonyát* elemzik. A kockázatvállaló kifejezést teszi először vizsgálat tárgyává, és ahogy erről már többször szó esett, felhívják a figyelmet arra, hogy a modern diskurzusokban ez a veszélyességgel analóg kifejezés. Azonban mint ellenállás is értelmezhető – sok más értelme mellett. Megvizsgálhatjuk, hogy a kockázatvállalás pl. az arousal változás szempontjából mennyire jutalmazó (pl. a növekedése jutalom a kockázatvállalónak), illetve kontextuális hatásokkal is számolhatunk: a kockázatvállaló tevékenységével mennyire fejezi ki ellenállását a világgal kapcsolatos motivációja szempontjából,

A szerzők saját vizsgálatukban kockázatvállalókat hasonlítottak össze: az egyik csoport kockázatvállalása társadalmilag elfogadott: bungee-jumper-ek, a másiké nem: Ecstasy használók. Az ő beszámolóikat elemezték egy kategória-rendszer segítségével, aminek két fő alkotóeleme volt: a „használat” (értve mindkét magatartás) kezdete és fennmaradása, valamint a kockázat menedzselése és az élvezet.

A McAdams-i ágencia-felfogás és kódolási rendszer

A következőkben McAdams nyomán (<http://www.sesp.northwestern.edu/foley/research/>) azokat a jellegzetességeket vizsgáljuk – elsősorban az ágencia kapcsán – amelyek a jellemzők mellett az ágencia kódolására is alkalmasak, és amiket fel is használtunk a kódolásnál.

1. Önuralom (self-mastery): SM

A történet protagonistája eredményesen uralja, befolyásolja (master), kontrollálja, nagyobbitja vagy védi az énjét. Erőltetett vagy hatékony tevékenységeken, gondolatokon vagy tapasztalatokon keresztül, a protagonista képes megerősíteni szelfjét, amivel nagyobb, bölcsőbb és erőteljesebb, hatalmasabb ágenssé válik a világban. Gyakran jár együtt ezzel az érzéssel egy drámai belátás a protagonista élete értelmébe.

2. Státusz/Győzelem (victory): SV

A perotagonista egy magasabb státuszt vagy prezstízt ér el társai között, azon keresztül, hogy különös figyelemben vagy elismerésben részesül, győz egy küzdelemben vagy egy versengésben. A következmény a státusz vagy a győzelem, amit másokkal szemben elért. Az SV-nek mindig van egy interperszonális és implicit módon egy versengéses kontextusa. Tipikusan, az adott személy „győz”. Az SV mindig magában foglalja ennek az elismerését, valamilyen következményét (amiről az előbb volt szó), pusztán az, hogy tette a dolgát, jó eredményt szerzett vagy sikeresen elérte a célját, nem elég az SV kódolásához.

3. Teljesítmény/Felelősség (achievement/responsibility): AR

Az egyén jelentős sikerről számol be egy feladat, munka, instrumentális cél elérésében, vagy az ezekkel kapcsolatos előrehaladásban, illetve fontos felelősség magára vételében. A protagonista büszke, magabiztos, mesteri, tökéletes vagy sikeres abban, hogy (1) jelentős kihívásokkal találkozott vagy fontos akadályokat küzdött le vagy (2) másokkal kapcsolatban felelősséget érzett vagy olyan szerepet tölt be, ami megköveteli, hogy másokkal kapcsolatban felelős legyen. Mindezek valamilyen szintéren játszódnak le: iskolában vagy a munkahelyen, ritkábban személyes közegben, mint amilyenek a spirituális vagy a romantikus célok. Nem „győzelmet” jelentenek – mint az 1-nél -, hanem a protagonista rá van kényszerítve, hogy bizonyos dolgokat megtegyen, a kiválóság belső vagy külső standardjait teljesítse. Ebben az értelemben a teljesítmény-motivációnak felel meg.

4. Empowerment: EM

Az egyén – átvitt értelemben – megnövekedett, kiteljesedett, hatalommal ruházódott fel, képessé vált, felépült, jobb teljesítményt nyújt valakivel vagy valakikkel történő kapcsolat révén, aki vagy ami nála nagyobb vagy hatalmasabb. A hatalommal felruházó erő általában (1) az isten, a természet, a kozmosz, vagy valamilyen nagyobb erő megtestesülése; (2) nagyhatású tanár, mentor, lelkész, terapeuta, szülő, nagyszülő vagy más autoritás-figura, aki jelentős segítséget adott vagy vezette az egyént.

A kommunion témái

Ezekkel csak rövidebben foglalkozom: 1. Szerelem/szeretet/barátság; 2. Dialógus (reciprok és nem-instrumentális kommunikáció vagy dialógus megtapasztalása); 3. Gondoskodás/segítség; 4. Egység/Együttesség élménye.

Az élettörténeti interjú azért fontos, mert McAdams felfogásában az ágencia az élettörténeti intejában mutatkozik meg, méghozzá a speciálisan elkészített interjúban: a speciális itt az interjú felépítésére vonatkozik. A kutatásaink esetében a McAdams-i élettörténeti interjúból indultunk ki, és folytattuk azt valamilyen speciális téma irányába (a drogfogyasztáson túl).

Néhány helyen a Pomerantz-i (1986) *extrém eset-formulációt* is kódoltuk (pomerantz-ként).

Csak – utalásképpen a jelenségre – egy példa:

Mondom, úgyis ki kell próbálni mindent az életben, addig nem halhat meg az ember, amíg nem kóstolt meg minden fizikait, úgyhogy... És akkor vettünk egy félliteres hígítót a Móricz Zsigmond körtéren, és nagyon csúnyán beszédültünk tőle. 7702

Eredmények és diszkusszió

Ágencia történetek¹

Az interjúkban látszik a heroin-használók és a marihuána-használók narratíva mozgató ellentéte: az *ágencia* (a McAdams-i ágencia jellemzők és a „következmény” típusú jellemző) és az *ágencia tagadása*, megkérdőjelezése (igazolás vagy felmentés formájában) között. Heroin-használóknál ezek gyors, néha pár soronként, esetleg egy-két mondaton belül is megforduló ágencia-viszonya jellemzően különbözik a marihuána-használók kiegyensúlyozottabb váltásaihoz képest: ritkábbak, „messzebb” vannak egymástól az interjúban (és az interjúszövegben is). Persze, nem feledkezhetünk meg arról, hogy a heroin-használók 20-30-as éveikben járnak, többen hajléktalanok, a marihuána-használók pedig 20-as éveik körül járó egyetemisták. Ezeket a különbségeket az ágencia – ágencia tagadása szempontjából nem tartom olyan lényegeseknek; más interjúalanyoknál is hasonlóképpen megjelentek, ebben a megoszlásban: utcai, injekciós használóknál gyakori váltások, marihuána-használóknál ritkább váltások formájában. A szövegekből látszik, hogy nem egyszerűen elbizonytalanodásról van szó, hanem hasonlóan erőteljes állításokról mind az ágencia, mind az ágencia tagadása, illetve megkérdőjelezése kapcsán. A heroin-használók történetei arra is példák, hogy a legkiszolgáltatottabb helyzetben levő droghasználók is kísérleteket tesznek az ágensként való létezésre. A bemutatásnál nemcsak a droghasználattal kapcsolatos ágenciákat vettem figyelembe, hanem az élet más területén mutatott viselkedést és vélekedéseket is, bár az interjú jellegéből adódóan, a droghasználattal összefüggő élmények és magatartások domináltak.

Kontamináció, áldozati és tragikus narratíva

Injekciós használóknál gyakran talákoztunk *kontamináció* típusú megfogalmazásokkal: a múltbeli cselekedetek – vagy a múlt mint egy egészes élmény – folyamatosan beszennyezi az egyén jelenbeli életét, sőt a jövőjét is meghatározza. Ha volt is jó a gyermekkorban, vagy a későbbi életkorban, az már visszavonhatatlanul „beszennyeződött”, és ez érvényes a ma történő vagy a holnap történő eseményekre is. Az elbeszélő áldozatnak tekinti magát (ezt megfogalmazza vagy nem, de utóbbi esetben is érzékelteti), nem tudja az életét kontrollálni, a narratíva tragikus.

A heroin-használó *Palinál* a gyermekkorra egy pontjától kezdve minden rosszra fordult:

Hát gyerekkoromban... Tizen-tizennégy éves koromig még jó voltam, jó fiú voltam. Utána megszöktem az intézetből, akkor attól a perctől kezdve, nem tudom, maga az életem úgy megváltozott. És utána voltam úgy, hogy 16 évesen javítóintézetbe vittek. Ottan volt az, hogy mutattak nekünk egy ilyen drogos filmet. És abban láttam azt, hogy először a szipuzás meg a hasis meg ezek. És akkor elkezdtem a szipuzást 88. december 21-én., és utána 92-ben jött a hasis, 94-ben jött a marijuána, a füves cigi, 98-ban jött a heroin.

Nem, hanem, maga azt, hogy az életszakaszomat nem az határozza meg mondjuk, csak az, hogy nem tudok dűlőre jutni az életemben, hogy.. Ha volna, ha lennének lehetőségek ahhoz, hogy haza tudnék menni a nővéremékhez vagy valakihez. De nem tudom, nekem van az

¹ Az ágenciával kapcsolatos kutatásban Grajczjar István, Herche Veronika, Komenczi Bálint és Vargha Lili vett részt.

mondjuk, hogy a barátaimat nézem. És azok is ugyanabba a cipőbe járnak mint én. Ugyanaz: drogosok és az utcán vannak. És úgyhogy, nem tudom. Megmondom az őszintét.

És amikor kijöttem (a börtönből), nem tudtam mást csinálni. Kinn, kikerültem vissza az utcára. Ugyanúgy folytattam azt, amit elkezdtem. Pedig a börtönben még tervezgettem is, hogy jó, most abbahagyom a drogot, haza megyek, megváltozok, munka meg minden. Dehát nem. Nem nem nem, nem valósítottam meg azt az álmod, amit szerettem volna. Az lett volna a legszebb, tényleg, hogy abba hagyni tényleg, és akkor mást, mást csinálni. De nem tudtam mást.

Magam én csesztem el ezt az, ezt az életet különben, mert hogy elkezdtem újra az izét meg ilyenek, meg visszamentem a barátaimhoz. Ha nem mentem volna vissza a barátaimhoz, akkor jelenleg még lehet, otthon lennék még most is a nővéreméknél vagy a bátyáméknál. Amit tényleg azt mondhatom, a nővérem, hogy Marci a hevesen, bort ittam meg ilyenek. Érted? Építkezési vállalkozó a sógorom, nyugodtan dolgozhatnak mellette. De, én hülye fejjel, nem.

De, most is így vagyok, nincs mit tennem. Csak ilyen, én azt mondom, hogy semmittevő vagyok!

Nehéz leállni róla. Ez tudod, hogy lenne jó, hogy leállnál róla? Hogyha elterelnének egy olyan szigetre, ahol nincsenek ilyen dolgok. De akkor is meg tudod csinálni, mert hogyha valaki már ismeri a növényeket, és megmondja, hogy ebből a növényből már mi jön ki, érted. Milyen gyanta-anyag, vagy valami, akkor is tudja. A dióba is van, akkor még a krumpliba is van olyan anyag, amit a kábítószerbe felhasználnak. Komolyan!

Ezt nem csak 24 óra alatt lehet el-el, megtudni, hogy nincsen (drog), tudod, hogy most érted, már egyből lehet tudni, rá egy ilyen 5-6 óra múlva, ilyenkor kell, érted?! Amikor elmegy az ember, belövi magát, igaz, hogy akkor elkezd, mondjuk van vonal (díler) 10 órákor vagy 11 órákor belövi, utána úgy is van, hogy kell újra, érted? Kimész tarhálni, mert kell újra, kell újra, kell újra. Érted, utána megint jön három óra-négy órákor, utána megint kell egy este nyolc óra. Érted? Utána arra törekedni, hogy másnap meglegyen. És ez már három.

– Arról mesélsz még, hogy mit jelent számodra a drog?

Nekem a, számomra a drog, az egy élmény. Érted? Mert nem tudok nélküle élni. Ez egy olyan, hogy másnak az, hogy kocsit tudjon vezetni, érted? Én meg magamat vezetem. Saját önmagamat. Már nem tudom, már nem tudom azt mondani, hogy tegyem le. Nem tudom letenni, mert nem tudom letenni. Akkor tudnám letenni, mikor azt mondanám, hogy pff meghalok. És akkor már tudom, hogy itt a vége az egésznek.

Korábban az olyan típusú kijelentésekről is volt szó, hogy „nem tudok nélküle élni” (a drog nélkül) és egy mondattal később: „én meg magamat vezetem”, utána pedig: „nem tudom letenni”. Az ágensia és az ágensia hiánya, a felmentés *oszcillálása* az, ami a narratíva sajátos előrelendülését okozza. Pali az ágensiára utaló jellemzők ellenére inkább egy sodródó, kontoll nélküli, vagy a kontrollról már lemondott személyként, áldozatként pozicionálja magát. Ugyan Pali az interjúzóhoz fordul („érted?”), valójában monologikusan beszél: az elbeszélői nézőpontot látjuk, amihez az elbeszélés perspektívája igazodik: a sodródás, az ágensia hiány, az ágensia és az ágensia hiány magyarázatai. Pali „hangját” mint elbeszélőét nem halljuk, pontosabban csak a tónusát: a lemondó, magát nagyon negatívan értékelő hangot. Majd még a

Frank-féle *káosz-narratíva* esetén látunk hasonlót: történetek, „sztorik” sorát, amelyekből mintegy hiányzik az elbeszélő. Palira azonban nem a káosz-narratíva jellemző, hanem az *áldozati*. Az áldozati narratíva, vagy az áldozatként való pozicionálás – korábban mások által idézett – szerepét látjuk itt: lehetőséget ad Palinak, hogy énjét, akár csak áldozatként is, de megjelenítse. A káosz-narratíva még erre sem ad igazán lehetőséget. A bemutatott idézeteknél, persze, egyoldalúan jártam el, amikor a kérdező kérdéseit nem idéztem. De Pali története ezek nélkül is érthető; interjúalany és kérdező között nem alakul ki dialógus, ami nélkül nem értenénk Pali reakcióit. Genette (hivatkozik rá Tátrai, 2000) nyomán tettem különbséget az elbeszélői nézőpont és az elbeszélői hang között, de utalok szintén Tátrai (2000) Benveniste-magyarázatára; a „*discourse*” és a „*histoire*” közötti különbségre: előbbi esetén az elbeszélés elbeszélőt és közönséget feltételez, utóbbinál mintha az események saját magukat mondanák el. Ezt nagyon kifejezetten látjuk olyan esetekben, amikor valaki a drogkarrierjéről beszél, Palinál is: mikor, milyen drogokat használt: *drogmonológokat* hallunk, mintha a drogok perspektívájából – a *drogalitás* felől - ismernénk meg az adott személy élettörténetét. Palinál a „*mert kell újra, kell újra, kell újra*” jelenidejűsége mintegy feketelyukként szippantja be a narratívát, és rombolja le, teszi tönkre a narratíva addig felépített elemeit. Az angol *craving*-et sóvárgásnak fordítjuk: sóvárgást látunk itt? Pali sóvárog a drog iránt? Elvonási tünetei vannak – de hiszen épp nincsenek. A *kell* vagy az *újra* hangsúlyosabb a kijelentésben? A *kell* jelenidejűsége lerombolja az *újra* jövőidejűségét, és fordítva: a jövőidő elvész a *kell* jelenében. Retorikailag ettől válik pusztítóvá a kijelentés: a két szó érvényteleníti egymást és a beszélő hangját.

A felmentés és az igazolás értelmezése

A „*beszámolókat*” (accounts) olyan magyarázatnak tekinthetjük, amikor valaki olyasmiről beszél, amit rossznak, nem vártak, elítélendőnek tartanak (Austin, 1979). Ezek olyan verbális stratégiák, melyek csökkentik a felelősséget vagy a vádolást, melyet a cselekmény elkövetőjének tulajdonítanak (Scott és Lyman, 1968). Az igazolás és a felmentés közötti kapcsolatot többen vizsgálták. Riordan és munkatársai (1983) szerint az igazolásokból az aktor karakterére könnyebben lehet következtetni, mint a felmentésből. McLaughlin és munkatársai (1983) szerint a felmentések veszélyeztetik a beszámolót szolgáltató „arcát”, önbecsülését, önértékelését, míg az igazolások ugyanezt teszik a hallgatóval: hiszen a hallgató kimondott vagy feltételezett valóságát kérdőjelezi meg. Riordan (1987) szerint az igazolás kevésbé hatékony súlyosabb határátlépéseknél, normasértéseknél, mint a felmentés. Itoi (1996) szerint pedig a felmentés olyan helyzetekben fordult elő többször, ahol az észlelt kár nagyobb volt. Az adott beszámoló sikeressége, hatékonysága nagyban függ a magyarázatot adó és a hallgató viszonyától, a szóbanforgó cselekménytől és a korábbi magyarázatoktól.

A felmentés tehát az adott cselekmény (ágencia) elfogadása, de a felelősség tagadása vagy csökkentése (pl. be voltam rúgva). Az igazolás a cselekmény (ágencia) más színben történő feltűntetése; „tulajdonképpen” nem is azt csináltam (a fű nem is kábítószer), de a felelősséget elismerem.

A felmentés – bár a felelősséget tagadja – mégis „kedvezőbb” helyzet pl. egy későbbi intervenció számára. Ebben az esetben a „valóságot” az interjúalany elfogadja, csak a felelősségét nem. Könnyebb a felelősséget belátni, mint az alternatív-valóság-koncepciót átdolgozni, mint ami az igazolás esetén a helyzet. Itt a „valóságot”, a tettet értelmezi át az interjúalany, amit tett, az nem is injekciós használat „csak” egy egyszerű kíváncsiság, próba, nem is szokott másnak anyagot szerezni, csak nagyon ritkán – és látjuk, ez a ritka, valójában mennyire gyakori lehet. A cselekmény megváltozott értelmezési keretben történő felfogása az

interjúalany számára kedvezőbb, ugyanakkor szándékos. Nem arról van szó, hogy egyszerűen másképp értelmezi a valóságot, mert a „feltételezett” cselekmény („amit nem követett el”) normasértő voltával tisztában van. Az igazolások könnyen rendszerbe szerveződhetnek, és azt a benyomást keltik, hogy egy alternatív világlátásról van szó. Holott éppen az igazolások előfordulása, megfogalmazása mutatja, hogy nem egy alternatív világról van szó. Például, partirajáró droghasználók pszichedélikus droghasználata nem ilyen igazolás rendszerbe épül be; náluk egy alternatív világról magától értetődő része bizonyos szerek fogyasztása (bizonyos helyeken és időben, meghatározott céllal).

A partirajáró számára a *goa* életérzés, ami nála bizonyos tudatmódosító szerek használatával jár, de mivel ilyen érzékenységre már szert tett, szerek nélkül is képes ilyen tudatmódosulásra. Nem „igazolja” a droghasználatát. Persze, az interjúzó személye, az interjú-helyzet finom változásai módosítják egy-egy – ráadásul kiragadott – részlet értelmét. Egy, a partiszcénához közelálló, egyetemista interjúkészítő felé a partis nem érzi úgy, hogy igazolnia kellene a droghasználatát vagy felmentést szereznie. Egy heroin-használó viszont, már érezheti úgy, hogy az interjúvoló a többségi társadalom képviselője, aki nagyon elítéli az ő injekciós droghasználatát és életformáját, aminek elemeit ő maga is elítélendőnek tart (pl. lopás, évekig tartó nem dogozás). A partis interjújában nem találkozunk azokkal az elemekkel, amiket Larkin és Griffiths, 2004, a kockázatvállalás és az ágencia kérdéséről írt, de következtetni lehet viszont a szintén a szerzők által leírt droghasználat-menedzselési technikákra (ezekkel részletesebben a partiszcéna szereplőinek droghasználatára kapcsán foglalkozom).

Persze, amikor az írom, hogy az előző idézet egy alternatív kultúra/életstílus megjelenése, akkor elfogultsággal is vádolhatnak, holott én csak a résztvevő, illetve a megértő kutató perspektíváját veszem fel. Egy bírósági tárgyaláson, de akár egy pszichiátriai intézményben is, ez az egész alternatív kultúra egy rendszerbe szerveződött igazolássorozat lesz, ami a bíróság esetében akár a kiszabott büntetést súlyosbítja, hiszen az adott személy nemcsak drogokat használ, hanem olyan „ideológiát” terjeszt, ami a droghasználatot elősegíti, tehát másokat, közvetve, drogozásra buzdít.

Injekciós használók esetében több *felmentés* típusú magyarázattal találkoztunk, mint az összes, más típusú droghasználónál. Az előzőek fényében ez érthető: az injekciós – többnyire heroin – használat a társadalmi többség számára nagyon elítélt, amit az interjúalany is tud. Az injekciós használat több éve folyó tényisorozatát nehezebb igazolni – mint akár az alkalmi, akár a rendszeres egyéb droghasználatot („a fű nem is drog”). A sorozatosan felmentésekhez folyamodó injekciós használónak már nincs veszténivalója az önértékelése terén: általában nagyon negatív énképű személyekkel találkoztunk. Ezt erősítette fel a hatalom nélküiség (empowerment), az élet – nemcsak a droghasználat – kontrollálhatatlanságának érzése, a „sors” és a „véletlenek” szerepe, a fatalizmus és a nihilizmus kifejezése, ahogy utóbbi kifejezéseket Rhodes és Cusick (2002) használta.

Felmentés és kezelésbe kerülés

Különösen magas volt a felmentés aránya a kórházi osztályokon és ambulanciákon készült interjúk esetében – ilyenkor az interjú a kezelés megkezdése utáni néhány napban készült. A felmentés, ami tehát a “tény” elfogadását és a felelősség elutastását jelenti, itt leegyszerűsítve kb. azt, hogy “igen, én drogos vagyok, de nem tehetek róla”. Ez a “nem tehetek róla” nagyon sokféle lehetett: a barátok, társak hatása, a függőség (és az elvonás) = betegszerep, az áldozat és “sorsüldözött” szerep, az “öngyógyítás”. Davies (1997) “*drugsspeaknek*”, drogos beszédnek nevezi azt a fajta – nevezzük így a pszichologizálást és a felmentést -, amikor droghasználók

elsősorban olyan kifejezéseket használnak droghasználatuk és annak folytatódásának leírására, illetve magyarázatára, hogy elvonásom volt, sóvárogtam, függő lettem, kontrollvesztő lettem stb., azaz, a droghasználatra “nem szándékosan” került sor, mivel a használó “nem ura” az akaratának, és ezért lemond a felelősségről (de a büntudatról és a szegényről is), illetve azt – a felelősséget és élete irányítását, ha időlegesen is, de - medikális szakembereknek adja át. Davies (1993) egyébként ezt korábban igen erőteljesen is megfogalmazta, amikor az “*addikció mítoszáról*” írt: nevezetesen, szerinte olyan, hogy addikció (függőség), nem létezik, azt – elsősorban droghasználók és a velük foglalkozó szakemberek – állítják elő a mindennapi, droghasználatról folyó diskurzusaikban. Amit Davies hangsúlyoz – és ebben különbözik az antipszichiátriai irányoktól -, az a személyes felelősség, döntés, akarat kérdése bizonyos helyzetekben (ahol a pszichoaktív-szerhasználat esélye nagy), illetve olyan emberekkel kapcsolatban, akik pszichoaktív-szereket használnak, hogy megszabaduljanak az előzőekben is említett felelősségtől, büntudattól, szegénytől. Amit most kiemelek ebből a gondolatmenetből, az az, hogy az injekciós droghasználók kezelésbe kerülve, “előszeretettel” alkalmazzák a felmentés jellegű magyarázatokat. Ez a kezelést megkönnyíti – hiszen “elismerik” droghasználatukat, sőt annak intenzív voltát is -, ami viszont a kezelést megnehezíti, hogy abban kevés személyes felelősséget látnak.

A többi droghasználóra sokkal inkább jellemző az igazolás jellegű magyarázat: azaz, droghasználatukat nem ismerik el annak, aminek a többségi társadalom tartja: a fű nem is drog, csak kipróbáltam párszor stb. Nyilván, egy segítő intervenció esélye ezekben az esetekben kisebb, hiszen a droghasználók valami másnak tartják droghasználatukat. A partidroghasználó példáján láttuk, hogy a droghasználat magyarázatának “igazolás” kategóriába sorolása sokszor már egy előfeltevést tükröz: a droghasználat mindig kontrollvesztő, tagadáshoz, függőséghez stb. Vezet, tehát aki másképp beszél droghasználatáról, az pusztán “igazoló” magyarázatok sorát adja. Ezért “igazolás” jellegű magyarázatok esetében – de ez érvényes a “felmentésekre” is – célszerű megvizsgálni annak a lehetőségét, mi van akkor, ha “elfogadom” az adott személy beszámolóját, és a droghasználatra vonatkozó magyarázat igazolás vagy felmentés jellegét zárójelbe helyezem: vajon többet tudok-e meg az adott személyről, viselkedéséről, személyiségéről, érték- és hiedelemrendszeréről, társadalmi helyzetéről?

Az “igazolás” és a “felmentés” magyarázat (account) kategóriák kontroll nélküli használata (hogy forduljunk ismét a droghasználatához) éppen azt fedheti el, amit megismerni kívántunk, és szinte észrevétlenül a saját magunk alkotta kategóriarendszer *függőivé* tesz bennünket!

Ágencia és governmentality

Bár a kapcsolat első látásra – elméletileg – nyilvánvaló, a helyzet ennél bonyolultabb. Az ágens – nemcsak a droghasználat tekintetében – interjúalanyok jobb „alanyai”, szubjektumai a governmentality-nek, mint azok, akik nem ágensként élik az életüket, akik életét – saját élettörténeti konstrukciójuk szerint – a sors, a véletlen, vagy más külső körülmények befolyásolják; akik sodródnak (ezt meg is fogalmazva), akik tehetetlenek a külső, de akár pszichés jellemzőikkel szemben (pl. elvonás, lelki „tehetetlenség”, akaratnélküliség). A governmentality számára kedvezőbb a helyzet, ha az ágensi viselkedés mellett az egyének tetteikért és azok következményeiért felelősséget vállalnak: azaz ritkán fordulnak a felmentés vagy az igazolás magyarázatához. A felmentés típusú narratívák tipikus előfordulása az injekciós droghasználók körében nemcsak arra utal, hogy ez a „legsúlyosabb” droghasználati forma, amit a legnehezebb kontrollálni, hanem arra is, hogy az interjúalanyok véleménye szerint is – elfogadva a többségi társadalom véleményét – ez a helyzet; ezért is kell a

felelősségüket csökkenteni vagy feladni, így valamennyire önértékelésüket – annak maradékát – fenn tudják tartani. Ugyanakkor az ilyen magyarázatok ritka előfordulása marihuána-használóknál és partidrogokat használóknál (akiknél a használat a parti terére és idejére korlátozódik) már az ilyen típusú droghasználatok normalizációját jelenti a szóbanforgó kortárs környezetben, azaz a rekreációs használat megjelenését. Az interjúkban az ilyen típusú droghasználat különböző kontrollálási-szabályozási technikái is bőségesen megjelennek, alátámasztva a governmentality korára jellemző, a droghasználatra is kiterjeszhető módon alkalmazott *felelős és morális, valamint ökonomikus és racionális* egyén (Lemke, 2000, 2001) vagy a hangsúlyt máshova helyező, „*kalkuláló hedonizmus*” (Featherstone, 1991) fogalom által lefedett jelenség megjelenését.

KÍVÁNCISISÁG

A droghasználat kipróbálásával, elkezdésével kapcsolatos kérdőíves vizsgálatok visszatérő válasza arra a kérdésre, miért próbálta ki a kábítószerket a megkérdezett, a *kíváncsiság* szokott lenni. Budapesti középiskolások reprezentatív mintáján 2003-ban az első illegitim szer-kipróbálást (ami 82,3%-ban a marihuána vagy a hasis volt) 75,8%-ban a kíváncsisággal magyarázták a megkérdezettek (Paksi és Elekes, 2004). Az Egyesült Államokban 1975 óta folyó „*Monitoring the Future*” legitim és illegitim szerekekkel kapcsolatos – elsősorban a középiskolásokat érintő - vizsgálat kutatói is megállapították összefoglaló munkájukban, hogy a „fiataloknak mindegyik új generációjának meg kell tanulnia azokat az okokat, hogy miért *ne* használjon drogokat. Egyébként, a természetes kíváncsiság és az új tapasztalatok iránti vágy drogok használatához vezeti őket” (Johnston és mtsai, 2005, 36.o., kiemelés az eredetiben). Más kutatások szintén kiemelik a kíváncsiság és a kortárs csoport szerepét (általában a kettőt együtt, de elkülönülő tényezőként), serdülők, fiatalok és fiatal felnőttek esetében, különböző szociokulturális háttér esetén, továbbá különböző pszichoaktív-szereknél is pl. Gjeruldsen, Myrvang és Opjordsmoen, 2003; Jang és mtsai, 2001; Oxford és mtsai, 2001; Westermeyer, Wahmanholm és Thuras P, 2001; Holmberg, 1985; Madianos és mtsai, 1995; Obot, Wagner és Anthony, 2001; [De Micheli](#) és Formigoni, 2002; Wolf és mtsai, 1995; Calafat és mtsai 1998; Pierce és mtsai, 2005.

Levy és mtsai (2005) Ecstasy használók *fókusz-csoportjában* kvalitatív módszerekkel is vizsgálta a droghasználat motívumait, amik között a kíváncsiság jelentős szerepet játszott. A fogalom további analizését azonban nem végezte el. Calafat és mtsai (1998) szintén az Ecstasy esetében annak szociális reprezentációját vizsgálták, és megállapították, hogy főleg a használat terjedésének első szakaszában e reprezentáció jellegzetessége volt a kíváncsiság (a későbbiekben e faktor szerepe csökkent, ahogy előtérbe kerültek és váltak a szociális reprezentáció részévé a szer negatív hatásai).

Vajon mit jelent ez a kíváncsiság? A kérdőíves vizsgálatokból, ahol több felsorolt ok, többek között a kíváncsiság mellé csak egy x-et kell tenni, nem derül ki, mi mindent jelenthet ez a válasz. A tanulmányban a fogalom lehetséges jelentéseit próbálom meghatározni egy, illegitim droghasználókkal készített interjú vizsgálat sorozat részeként. A „kíváncsiság” *megnevezés* – hiszen ez szerepel a kérdőíves válaszlehetőségek között – mellett azonban a kíváncsiság különböző *konstrukcióit* is át kell tekintenem.

Morális-teológiai nézőpont

A keresztény irodalomban a kíváncsiság (curiositas) Ágostonnál jelenik meg, mint a három fő bűn egyike (a test gyönyörűsége, uoluptas carnis; és a gőg, superbia, mellett). A kíváncsiság a

leginkább a szemén keresztül érvényesül; itt Ágoston Krisztus megkísértését elemzi, kíváncsiságnak azt tartja, amikor a kísértő Sátán arra buzdítja Krisztust, hogy vesse le magát a templom ormáról, hogy vajon elkapják-e az angyalok (Ágoston: Ennarationes in Psalmos, elemzi Pesthy, 2005). Ágoston az, akinél a kísértések immár nem kívülről, a démonoktól vagy a Sától jön, hanem az emberi természet része lett a bűnre való csábítás, a bűnre való hajlam (concupiscentia), azaz a kísértés minden formája, amivel szemben az emberi akaratnak nem sok esélye marad (ezt főleg a Confession-ban fejt ki – Pesthy, 2005).

Benedict (2001) a kíváncsiság fogalmát a korai modern Angliában vizsgálja. Míg a középkorban a kíváncsiság egy fajta perverzió volt, mely a kíváncsit szörnyeteggé tette, már a 18. században megjelent egy ezzel ellentétes értelmezés is, mely a rejtett vágyak megismerését és a fizikai univerzum magyarázatát tette lehetővé. E században a kíváncsiság e két ellentét között mozgott, míg a modern korban, a „tudós” figurájának megjelenésével egyértelműen pozitív színezetet kapott, a modernitáshoz és a haladáshoz kapcsolódott fogalmilag. Benedict (2001) szerint ugyanakkor a kíváncsiság a femininitáshoz is kapcsolódott. Szintén egy érdekes kettősség jött létre, most már a férfi -nő binaritásnak megfelelően: az előzőhöz a kíváncsiság mint a természet felderítésén és a férfi kontrollon keresztül kapcsolódott, a nőiséghez pedig a szexuális kíváncsiságon keresztül, a női gyengeséghez. A kíváncsiság ugyanakkor osztályjellegűt is öltött (itt egy Foucault-i gondolatmenettel találkozunk a szerző részéről): az írástudó elit számára kiváltság, míg a köz (public) számára kontrollálandó tulajdonságként jelent meg. Kenny (2004) hasonló korszakban, németföldi és francia források alapján tanulmányozta a kíváncsiságot, és Benedict-éhez (2001) hasonló következtetésekre jutott: a kíváncsiság episztemológiájával és morális felfogásával kapcsolatban a korai modern kor diskurzusában alapvető fordulat történt: a kíváncsiság elvesztette – mondjuk így leegyszerűsítve – negatív, bűnös (lásd Ágostonnál!) jellegét. Kenny (2004) a „kíváncsiságok kultúrájának” kialakulásáról beszél. A kíváncsi (személy) helyét a „kíváncsiságok”, a kíváncsi, azaz érdekes dolgok és történetek váltották fel, szintén jelentősen átalakítva a fogalom jelentését és episztemológiáját. A kíváncsiság egy következő lépésben a szubjektum és a tárgy közötti narratív kapcsolatot kezdte jelezni, ami a regény kialakulását jelentette: a kíváncsiságokon keresztül fragmentálttá váló tudás lehetővé tette annak narratív újraszerveződését, azaz a regény létrejöttét. A kíváncsiság lehetővé tette bizonyos határok átlépését – kíváncsiságnak nevezve ezt -, más határok átlépését viszont megakadályozta (a szerző hosszan tárgyalja a kíváncsiságot szabályozó intézményrendszert, elsősorban az egyetemeket). Végül, egy utolsó megjegyzés a szerzőtől: jó és rossz kíváncsiságról beszél, előbbit a férfiakhoz, utóbbit a nőkhez társítva a korszak irodalmát tekintve. Kenny-nél (2004) a fogalom messze nem egy jelentésű, egyértelmű fogalom, éppen az ellentmondás magába foglalásával vált az egyén eszközévé (a Természettel és az Istennel szemben), és vált a korai modernitás egyik kulcsifejlesztésévé (lásd még Harrison, 2001).

Kíváncsiság a kockázat-diskurzusban

A későmodern kor – úgy látszik – sok tekintetben visszatérés a korábbi kíváncsiság fogalmához, amikor a kíváncsiság, legalábbis a pszichoaktív-szer kipróbálás, első használat vonatkozásában a fogalom negatív aspektusát hangsúlyozzák, miközben a *kockázat* részévé teszik. A kíváncsiság a *kockázati diskurzus* részeként tudományos publikációkban is megjelent (pl. Peretti-Watel, 2003, 2006; Martin-Soelcha és mtsai, 2001; KENKEL, MATHIOS és PACULA, 2001; [Dierker](#) és mtsai, 2004; Sharland, 2006), gyakran mint „kockázati faktor” vagy mint a társadalmi intervenció – akár a későmodern kormányzás - speciális alanyait egyesítő „kockázati csoport”. Drug-policy dokumentumokban is gyakran találkozunk a fogalommal a kockázat összefüggésében, pl. az ENSZ (UN), az ENSZ Office of

Drugs and Crime (UNODC); az European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA, 2003) egyes dokumentumaiban, és akár helyi drogpolitikai dokumentumokban (pl. Deehan és Saville).

Kíváncsiság mint pszichológiai konstruktum

A kíváncsisággal közvetlenül foglalkozó tudományos írások közül az első William James-é (1890), aki rámutatott a kíváncsiság két típusára: az egyik esetében a biológiai okokat hangsúlyozta, és egy intrinzik módon vezérelt viselkedésről beszélt, melynek célja új tárgyak felfedezése. A megközelítés és az exploráció ennek a jellemzője. A másik kíváncsiság a „tudományos”, a „metafizikai csodálkozás”, aminek praktikus okai nincsenek; James szerint ez az agy válasza a tudásban meglevő inkonzisztenciákra, illetőleg résekre. James megállapítását máig sem sikerült igazából meghaladni.

Mindmáig a legnagyobb, empirikus összefoglaló a kíváncsiságról, mint pszichológiai konstrukcióról, Loewensteintől (1994) származik. Ő négy központi jellemzőre mutatott rá: definíció és dimenzionalitás; ok; akaratlagos válasz a kíváncsiságra és a helyzeti jellemzők. Egy ötödik jellemző a felszínesség – intenzitás, mert tapasztalatai szerint, a kíváncsiság fokozódhat, változtathatja irányultságát, de hirtelen véget is érhet. Annak ellenére, hogy a kíváncsiságot inkább egy átmeneti állapotnak tartjuk, Loewenstein hangsúlyozta annak jelentős motivációs erejét: gyakran okoz impulzív viselkedést vagy éppen az önkontrollra törekvést. A szerző arra a kérdésre, hogy az emberek miért érdeklődnek olyasmira, aminek látszólag semmi (külső) haszna nincs számukra, azt a választ adja, hogy a kíváncsiság kielégítésének folyamata *önmagában* az, ami az élményt nyújtja. A kíváncsiság pusztán létevel megkérdőjelezi a racionális választáson alapuló magatartást.

Berlyne (1954) megkülönböztetett *perceptuális* kíváncsiságot, mely az ingerek fokozott percepciójához vezet, és *episztemikus* (epistemic) kíváncsiságot, mely egy drive arra vonatkozóan, hogy „tudni”, „megismerni”. Ezt fogalmi játékok, fejtörők és a tudásban meglevő rések, hiányosságok hívják elő. A kíváncsiság lehet specifikus és diverz (pontosabban az állatkísérletekben is jól tanulmányozható explorációs magatartás lehet ilyen). Ebben a megfogalmazásban William James bevezetőben ismertetett gondolataira ismerhetünk. Litman és Spielberg (2003) kérdőíves vizsgálatában Berlyne modelljével kapcsolatban azt találta, hogy a kíváncsiság egy konstruktum, két dimenzióval: a perceptuális és az episztemiológiai kíváncsisággal. További eredményük volt, hogy a kíváncsiság lehet diverz – és felszínes – vagy specifikus – és mély. A férfiak az episztemiológiai kíváncsiságban magasabb értéket értek el, mint a nők.

Berlyne a későbbiekben tovább finomította elméletét (összefoglalóan ismerteti Piccone, 1999). A *magatartásformák* tekintetében a következőket különítette el:

- Bizonytalanság csökkentés: az egyén megvizsgál egy tárgyat vagy valamilyen környezetet, hogy felfedje jellemzőit (pl. egy gyerek megvizsgálja az öngyújtót, amit először lát).
- Inkorporáció: az egyén meghatározza egy tárgy használati módját, azt, hogy mire való (a gyerek rájön, hogy az öngyújtó tüzet ad).
- Játék/magasabb rendű inkorporáció: az egyén most már egy másik valóságot hoz létre a tárgy számára (az öngyújtó úrhajóként is használható).

Kashdan, Rose és Fincham (2004) egy összefoglaló modellben próbálta a kíváncsisággal, illetve az explorációs viselkedéssel kapcsolatos tudásunkat elhelyezni. Egyfelől, a *diverzív kíváncsiság* vagy *exploráció* azt jelenti, hogy az egyén szkenneli, felismeri, keresi, összegyűjti személyes erőforrásait (a legtágabb értelemben, pl. a figyelmét) az új és kihívást tartalmazó tapasztalatokra adott válaszként. Másfelől, az egyén célja, hogy lekötődjön egy jól meghatározott tevékenységben, ami azt jelenti, hogy *specifikus kíváncsisággal* és explorációval veszünk benne részt, ami flow-jellegű abszorpciót és a világot befogadó magatartást feltételez, aminek az eredménye a felfedezés, az öröm vagy a készségek használata (ami önmagában örömforrás). Az új és kihívást jelentő tapasztalatok *integrációs folyamata* a tanuláson keresztül a legnagyobb jutalom forrása, szemben az előző modellekkel (Loewenstein-ével és Beryne-ével), ahol a jutalom az *érzelmekből* származik (melyek ezeket a folyamatokat kísérik). A kíváncsiság a szerzők szerint pozitív szubjektív tapasztalatokkal, az én, a világ és a jövő pozitív értékelésével jár együtt, azzal, hogy a célok elérhetők, a nehézségek leküzdhetők, az izgalom-, az élmény- és a kihívás-keresés magával ragad. A kíváncsiság ugyanakkor negatív összefüggésben állt a szorongással, az unalommal, melyek mind gátolják az önszabályozást és a tanulást.

A fogalom értelmezési tartományába beletartozhat Zuckerman (1994) élmény-keresés koncepciója, de Csikszentmihályi (1990) flow-elmélete is.

Összefoglalva, a kíváncsiság olyan pozitív *emocionális-motivációs rendszer*, amely az új vagy a kihívást jelentő információk és tapasztalatok iránti felismerés, azok keresését és a velük kapcsolatos önszabályozást jelenti (Kashdan, 2004). A *vonás* (trait) kíváncsiságot (Spielberger és Starr, 1994) úgy foghatjuk fel, mint ami pozitív interakciós-partner vonzó és közelséget feltételező tulajdonságokat jelez előre, indirekt módon, a szociális interakció során kialakuló kíváncsiság *állapotán* keresztül (Kashdan és Roberts, 2004).

Más kutatások arra intenek, hogy a kíváncsiság pszichológiai konstrukciójánál egyéb tényezőket is figyelembe kell vennünk.

Az *unalom*, mint a kíváncsiság „kiváltója”, már korábban is megjelent a kutatásokban. Litman és Jiverson (2004) már egyenesen *kíváncsiságról mint deprivációs érzésről* (curiosity as a feeling of deprivation: CDP) beszél, mely a bizonytalanság érzéséből, valamint az információkeresés és a problémamegoldás közötti feszültségből adódik.

Az újabb irodalom – úgy tűnik -, a kíváncsiság fogalma mellett/helyett az *újdomságkeresés* és, mint láttuk, az *élménykeresés* fogalmait használja, illetve tanulmányozza.

Az újdomságkeresésnek a Cloninger-féle személyiségtípusok tulajdonítanak nagy szerepet (az ártalom/büntetés elkerülés és a jutalomkeresés mellett). Adams és mtsai (2003) serdülő szerhasználók között, tesztelve Cloninger hipotézisét, azt találták, hogy az újdomságkeresésben alacsony értéket mutató serdülők az alkoholt és a marihuánát, míg a magas értéket mutatók többféle pszichoaktív-szert részesítettek előnyben. A nagyon magas értéket adó újdomságkeresők a stimulánsokat választották és a pozitív megerősítést, míg a nagyon alacsony értéket adó újdomságkeresők inkább a szedatívumokat és a negatív érzések, életesemények elkerülését preferálták.

Az újdomságkereséssel foglalkozik a pszichoaktív-szerek kipróbálása kapcsán pl. Kelley és mtsai, 2004; Hiroi és Agatsuma, 2005; Nyberg, 2005; míg pl. Desrichard és Denarie, 2005; Martin és mtsai, 2004, az élménykeresést kapcsolja össze a kipróbálással és a használattal.

Unalom, (szenzoros) depriváció, bizonytalanság, információk közötti ellentmondások, újdonság- és élménykeresés: a kíváncsisággal kapcsolatos kép kibővült. Láthatjuk, ha valaki arról beszél, hogy azért próbálta ki a drogot, mert „kíváncsi” volt, az sokféle dolgot jelenthet!

Ha egyfelől továbblépünk, már a kérdőíves válaszok is utalnak a *kortárs környezetre*, ahol a kipróbálás a legtöbb esetben végbemegy: az alkohol kipróbálására általában otthoni, szülői környezetben kerül sor, de a dohányzás és az illegitim szerek kipróbálására már kortárs környezetben. Már a korábbiakban utaltunk rá, hogy a kíváncsiságot – a pszichoaktív-szer kipróbálással, illetve első használatával kapcsolatban – jellemzően a kortárs hatás szerepe követi: a két tényező együtt (egymás után), de egymástól függetlenül fordul elő (lásd az első bekezdés hivatkozásait). MCINTOSH, MACDONALD és MCKEGANEY (2003) össze is kapcsolja a kíváncsiságot és a kortárs csoport felé megnyilvánuló konformitást a drog kipróbálásánál.

Kíváncsiság a „későmodernkorban”

A kíváncsiság a mai „későmodern” korban a *fogyasztás kontextusában* jelentkezik: kíváncsinak lenni annyi, mint kipróbálni a reklámok által bemutatott termékeket, a filmek nyújtotta kalandokat. Nem véletlenül nevezi Bauman (1998) a mai kor fogyasztóját *élmények és tapasztalatok gyűjtögetőjének* (Bauman, 1998, 83.o.). Így a kíváncsiság rögtön elveszti mindazt a pozitív tulajdonságát, amit a kísérletes vizsgálatok – kontextusból kiszakítva – neki (illetve a kíváncsi egyénnek) tulajdonítottak. Ha kíváncsi vagy, máris megfogtak a reklámok...

A kíváncsiság szó jelentése

A szó jelentésében megjelenik, hogy az adott személy valami olyat akar megtudni, ami nem rá tartozik, valami „illetlent”, amit nem volna szabad. A határátlépés már a szó jelentésében is benne van: „...kíváncsi (mn) Aki nem őrá tartozó dolgok felől illetéktelenül érdeklődik.” (Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, 1978) A Pallas nagylexikon ezt még erőteljesebben tartalmazza: „a tudás vágyának az a fajtája, melynél a szubjektív vágy kielégítése a fődolog, nem az igazság iránt való érdeklődés; a kezdet mindig a K.; ebből fejlődik ezután a tudás vágya, mely az újat keresi, nem mert új, hanem mert értékes. A K. kiváló vígjátéki tulajdonság, mely elég gyakran ostoroztatik, rendszeren felsüléssel lakol. Már a legendákban és regékben is szerepel mint csunya jellemvonás. Csak a gyermekeknél természetes és vonzó.” Itt a kíváncsiság vágykielégítés, ami a gyerekek számára „természetes”, azonban a felnőtteknél már „felsüléssel lakol”. Elgondolkodtató, hogy miért használják a drogok kipróbálására a „kíváncsiság” kifejezést, a maga ellentmondásos, nem egyértelmű jelentéseivel és jelentés-konnotációival: talán éppen ezért...!

Kérdések

A kutatásunk számára megfogalmazhatjuk, hogy a kíváncsiság, továbbá az ismert (világ, én, droghatás stb.) határainak átlépése, valamint a *kortárs környezetben* történő kipróbálás és a reklámoknak való „engedelmesség” némileg ellentmond egymásnak. Megfogalmazhatjuk azt a feltevést, hogy a „kíváncsiság” is egy kortárs norma – nemcsak a droggal szemben -, a kíváncsiság egyben kortárs és talán nemcsak kortárs, hanem a többségi társadalomhoz való

konformitást is jelenti; vagy másképp fogalmazva, a konformitásban is benne rejlik a kíváncsiság, a határátlépés, az ismeretlen iránti érdeklődés mozzanata. A kíváncsiság olyan erős motivációs forrás, norma, hogy vele szemben az akarat tehetetlen (lásd Ágoston véleményét az akarral nem szabályozható kísértésekről).

Tapasztalatok

Az interjúk elemzése során két nagy csoport rajzolódott ki a kíváncsiság kifejezés használatát tekintve: injekciós droghasználók (függetlenül a használt szertől, ami amfetamin vagy heroin lehetett) és a többi (marihuána-használó egyetemisták és partirajáró) droghasználók. Bár kvalitatív kutatás esetén a számokkal óvatosan kell bánnunk, a droghasználattal kapcsolatos „kíváncsiság” (és ragozott formái) injekciós szerhasználóknál legalább háromszor annyiszor fordult elő, mint a másik csoportban. Ezért az eredményeket is a két csoport szerinti bontásban mutatjuk be.

Injekciós droghasználókkal készített interjúk

Feltűnő volt, hogy az interjúkészítők milyen gyakran használják a kíváncsiság szót – sokkal gyakrabban, mint a másik csoport kérdezői esetében (egy-egy interjúkészítő mindkét droghasználó csoporttal készíthetett interjút):

K: Milyen kérdés, *kíváncsi* kérdés. 1513

K: ... a szerhasználati szokásaidra lennék *kíváncsi*, ... 1514

K: Tehát arra vagyok *kíváncsi*, hogy működik a drót (hogy lehet elérni a dealert – RJ)? 1523

K: Arra lennék *kíváncsi*, hogy milyen előnyökkel jár az injekciós használat? Drog0001

K: Nem erről van szó, hogy ez kevés, amit eddig használtál, csak *kíváncsi* voltam. 1505

K: Konkrétan most itt arra vagyok *kíváncsi*, hogy egy kanálba vagy egy valamibe csináltátok-e meg mindenkinek az anyagot...? 1508

Injekciós droghasználóknál a kíváncsiság az első használathoz kapcsolódóan a válaszokban gyakran jelent meg:

I: Igen. De hát hogyha valaki nagyon nem akarja csinálni, akkor sehogy se tudják rávenni az embert.

K: Azért kell egy fajta belső tartás...

I: Hát persze. Egy *kíváncsiság* vagy valami.

K: ...hogyan ne legyen, hogy ellent tudjon mondani?

I: Igen. 1513

79-ben először eljutottam Amszterdamba, és ott aztán belevetettem magam. *Kíváncsi voltam a dolgokra*, és akkor szívtam, szúrtam, ahogy elem került. Akkor megismerkedtem haverokkal – volt ott már magyar srác, akihez mentem -, és nagyon jól éreztem magam. Szóval lebegtem, meg ilyenek... 1711 – kiemelés RJ

Ugye jön a társaság, akkor csináld, csináld, csináld és akkor megy tovább az ember, hajtja a *kíváncsiság*. 1510

Mert ezt már megtiltani nem lehet. *Mert az ember kíváncsi alapvetően, megy utána*. 1711 – kiemelés RJ

A kíváncsiság úgy jelenik meg az interjúkban, mint általános és egyben elégséges magyarázat. A kíváncsiságnak ez a megfogalmazása a Pomerantz (1986) által leírt „*extrém eset formalizációnak*” felel meg, amikor a kíváncsiság mint egy – esetleg - csoport norma, elégséges magyarázat a viselkedésre: „mert *az ember kíváncsi...*”. A kíváncsiság része egy normatív felmentés-rendszernek.

A kíváncsiság megjelenik a drogváltásban, újabb szer kipróbálásában:

Diszkóban, haverok által. Hogy milyen jó a hatása. Megkérdezték, hogy nem lenne-e hozzá kedvem. *És az ember* – aki már úgy más dolgokkal is kapcsolatba került – persze, hogy *kíváncsi volt rá, hogy hátha még jobb hatást kivált.* Mert mindig arra törekszik *az ember*, hogy minél jobb legyen. Szóval, *amit okoz egy kábítószerhasználat.* És hát szerintem ezért mennek bele sokan az erősebb drogokba is, mert *az ember úgy van vele*, hogy ha komolyabb drog, akkor biztos a hatása is komolyabb, mint egy light drognak. 1905P – kiemelés – RJ

A kíváncsiság az alkalmazás módjainál (injekciós használat, a szúrás helye) is megjelenik:

K: Hová adtad be magadnak általában?

I: Általában nyakba, kézbe.

K: Saját magadnak, nyakba?

I: Igen, tükörből.

K: Tehát nyakba, kézbe, gondolom, itt középtájon, meg alkarba. Felkarba adtál be magadnak?

I: Soha.

K: Tehát csak hajlattól lefelé?

I: Igen, csak hajlattól lefelé. Hajlat, volt az is.

K: Kézfej?

I: Ezt nem tudom. Hüvelykujj, tök. Ugye, ott is van egy olyan kis vénácska, és akkor oda is.

K: Aztán a lábaddba.

I: A bokámba.

K: Lábfejbe?

I: De lábfejbe is. És bokába is. Szóval lábfejbe is.

K: És a combodba soha?

I: Abba nem jó. Lassan jön be, hogyha combba adják.

K: És még hová?

I: Máshová nem. Na, jó, persze, rendben, elmondom. Szemészeti tű, arra is a barátnőm vett rá, mert hogy *kíváncsi* volt, mert hogy ő tisztában volt azzal, hogy az én nemi szervem milyen, és... elég rázós erről beszélni. Na mindegy. Elég vastagok az erek a nemiszervemen, és ő szerzett szemészeti tűt. És hogy avval toljunk farkba. És ő úgy *kíváncsi* volt. Hát tolt. Most tök mindegy, hogy hová tolod. Ott legalább tiszta az ered. Ő így beszélt: Ott legalább tiszta vagy, ott legalább bejön. És így toltam egyszer a farkamba. De többször nem.

K: Heroint?

I: Igen. 1514

Ennél az interjúrészletnél jól látszik, hogy a kíváncsiság a kortárs környezetnek alárendelődő szerepet játszik: fontosabb a barátnő. A kíváncsiság – a megfogalmazás szerint ráadásul nem is az interjúalany, hanem a barátnő kíváncsisága - *felmentésként* szolgál.

K: Amikor az anyagok keverésére kérdeztem rá, akkor elmondtad, hogy egyszer speeddel, speedet kokainnal kevertél. De ezek a felsorolások nem szerepelnek a kérdőívben. És így

együtt, hogy speed és Ex, vagy speed és kokain, ezeket mikor próbáltad ki először? Hány éves lehettél?

I: Nem tudom.

K: De nyilván később, mint külön-külön, így a heroint vagy a kokaint. Amikor már megtapasztaltad az anyagokat, nem?

I: Hát utána, persze. És utána *kíváncsi* voltam, hogy milyen vénásan. 1516

A *kíváncsi* mellett az „érdekes” kifejezés mint magyarázat előfordulását is megvizsgáltuk. Annyira nem *érdekelt* így – szerintem – senkit akkor (a hepatitisz c fertőzés – RJ). 1710

Marihuána- és partidrogokat használókkal készített interjúk

A „partidrog” kifejezés farmakológiailag különböző szereket jelent, a közös bennük a használat módja: térben és időben körülhatárolt, a partihoz, illetve a partira járáshoz kapcsolódó szerhasználatról van szó.

A kérdezők is ritkábban használták ezt a kifejezést:

K: Arra vagyok *kíváncsi*, hogy ki az a két ember, elmész egy lakatlan szigetre, és ki az a két ember akit elviszel magaddal? 8KAinterjú

Ezeknél a szerhasználóknál jóval ritkábban találkozunk a kíváncsiságra mint általános magyarázatra való hivatkozással.

Mert *kíváncsi* voltam. Mer, mer, mer, mer tudni akartam, hogy milyen az ha van. Amiről nem tudod, hogy mi van, azt tudnod kéne. Szóval, hogy jó legyen. Jól érzem magamat. Zoliinterjú

Igazából én nagyon *kíváncsi természet vagyok*, és mindent ki szeretnék próbálni. 9905

Az utóbbi két példánál a kíváncsiság – már amennyire egy kiragadott részletből látszik, inkább az interjú egészéből – egy *igazolás* része: valójában nem a drogot próbálja ki, hanem a kíváncsiságnak („a kíváncsi természetének”) tesz eleget.

Az is jellemző, hogy ha mégis előfordul, nem a marihuána-használat „okaként”, hanem *más* szer kipróbálásának magyarázatául, illetve a szer abbahagyásának „kipróbálásakor” fordult elő:

Igen, mer én a bélyegre iszonyat *kíváncsi* voltam mindig. Tomiinterjú

Egy baráti hecc volt. Egy „miért ne?”. Valamit tapasztalni. Megnézni, kipróbálni, hogy milyen. Olvasott róla az ember elég sokat. Akkor már elolvastam az LSD című könyvet, ami a beavatási szertartást elég rendesen leírja. Teljesen más szer által, és *kíváncsi* voltam, hogy mi az, amit ott leírtak. Interjú13

Úgy volt, hogy önáluk előkerült, én meg nyilvánvalóan *kíváncsi* voltam, hogy akkor mi is ez, és jól kipróbáltam. Interjú15

Meg így *kíváncsi voltam*, hogyha van ilyenfajta drog, *az mit tud*, mondom, ez még beleférhet, utána néztem, nem volt veszélyes, szóval nem azt írták, hogy rögtön függő leszel, meg mint a heroinnal, hogy pár kipróbálás, és már függő leszel, meg a crack-kel, hanem ígyinformálódtam, és úgy döntöttem. Sza' az se úgy jött, hogy jött valaki, és akkor márpedig ezt beveszed, hanem mondtam hogy jó, megyünk bulizni, akkor most pedig ezt ki szeretném próbálni, szerezzünk ilyen. És akkor jó, szerezzünk ilyen. És akkor kipróbáltam, jó, megéri, nem éri meg, máskor is esetleg, de mondom, így a szintetikus droghasználatom, az így elenyésző a marihuánával szemben, tényleg, ez nagyon alkalmi. Interjú8 – kiemelés RJ

I: Vannak, amikor... volt olyan, hogy direkt csak így, hogy próbára tegyem magam, azt mondtam, hogy x idő, és addig nem. És akkor ezt így, több-kevesebb sikerrel, tehát így kibírtam.

K: És ezt miért döntötted el?

I: Hát, csak mert *kíváncsi* voltam, hogy tudom-e azt mondani, hogy nem kell. Interjú13

...veszélyes azokra, akik nem akarnak tanulni. Tehát akik bezárkóznak, vagy elzárkóznak, vagy nem *kíváncsiak* már a többi emberre, mert azt hiszik, hogy amik nekik vannak a többi emberről, azt rá lehet húzni mindenkire, és ezekre a drogok veszélyesek, mert ilyen...egyszerűen ez csak egy saját belső világot táplál. Interjú9

Utóbbi esetben a kíváncsiság *hiánya* – igaz, nem a drogok iránt, hanem éppen a drogok miatti kíváncsiság megszűnése – negatív színben jelenik meg. Itt a kíváncsiság már nem is a droghasználat „okaként” vagy magyarázatoként jelent meg, de látszik, „nem kíváncsinak” lenni, az valami rossz (normasértő) dolog!

A *kíváncsiság* hajtott. A2 interjú

Itt a kíváncsiság leküzdhetetlen motivációs erőként jelenik meg, ami egyben felmentés is.

Ennél a csoportnál is megvizsgáltuk magyarázatokban szerepelő „érdekes” kifejezést:

És nem tudtam fél percig, hogy hol vagyok. *Érdekes* volt. (a habpatron hatásáról beszél: a nitrogénoxidulról) 1713

Néhány esetben a marihuána-hatásáról mondták az interjúalanyok, hogy „*érdekes*”.

Megbeszélés

Droghasználókkal készített kvalitatív interjúkban a kíváncsiság mint magyarázat szerepét vizsgáltuk a drog kipróbálásával, folytatódó használatával, az alkalmazás módjának megváltoztatásával (pl. injekciós használat megjelenése), valamint egyik drogról a másikra történő váltás tekintetében. Meglepő módon, a kvantitatív kutatásokhoz képest (ahol ez a tényező messze domináns), a kíváncsiság mint a kipróbálás oka jóval ritkábban fordult elő; e kifejezés helyett az interjúban az interjúalanyok elmesélték az első – vagy a további – használatot, leírták a cselekvés hogyanját.

Két jellegzetes csoportot különböztettünk meg a kíváncsiság magyarázat előfordulása tekintetében: injekciós használók sokkal gyakrabban alkalmazták ezt a magyarázatot, mint a marihuána- vagy a partidroghasználók. Érdekes módon, nemcsak a droghasználók, hanem az

interjúkészítők is jóval többször használták az ezzel a csoporttal készített interjúk során ezt a kifejezést.

Kíváncsiság és magyarázatok: kíváncsiság mint felmentés vagy igazolás

Feltehető, hogy a kíváncsiság *felmentő* (Scott és Lyman, 1968) hatása az, amiért injekciós droghasználóknál többször találkozunk a kíváncsiságra való hivatkozással, pontosabban magyarázattal (account). A kíváncsiság úgy jelenik meg az interjúkban, mint általános és egyben elégséges magyarázat. A kíváncsiságnak ez a megfogalmazása a Pomerantz (1986) által leírt „*extrém eset formalizációnak*” felel meg, amikor a kíváncsiság mint egy – esetleg - csoport norma, elégséges magyarázat a viselkedésre: „mert *az ember kíváncsi...*”. Ennek a kíváncsiságnak nem lehet ellenállni – Ágoston teológiai-morális szemlélete itt köszön vissza: a kíváncsisággal szemben az akaraterő nem számít: „hajtja a kíváncsiság”, „megtiltani nem lehet”. A kíváncsiság része a *felmentés-rendszernek* is. Ritkábban, és elsősorban marihuána- vagy partidroghasználóknál, *igazolásként* (Scott és Lyman, 1968) jelent meg, amikor a kíváncsiság mintegy felülírta a drog kipróbálás tényét.

A két csoport – injekciós használók és marihuána-használók - közötti különbség feltehetően együttjár az injekciós droghasználat nagyobb társadalmi és kortárs – de még a droghasználókon belüli – elítélésével, míg a marihuána-használat, de még a parti drogok használata is, a kortárs környezetben jobban elfogadott. Ezért az első csoport – injekciós droghasználók – tagjai inkább érezhették úgy, hogy „meg kell magyarázni” droghasználatukat, amire a kíváncsiság jó eszköznek látszott. A kíváncsiság önmagában hordozza a miért-re? adott választ; a kíváncsiság elégséges magyarázat, ami részletesebb kifejtést nem igényel az interjúk szerint. Miért gondolhatják ezt az interjúalanyok?

Kíváncsiság mint kortárs konformitás

A bemutatott idézetekből is látszik, hogy injekciós droghasználóknál – ha a kíváncsiságról is beszélnek – a *kortárs környezet* egyfajta háttérként mindig ott van: kipróbálta, kíváncsi volt rá, mert a többiek is ezt csinálták, hasonlóan MCINTOSH, MACDONALD és MCKEGANEY (2003) tapasztalataihoz. A marihuána-használóknál a kortárs környezet kisebb szerepet játszik, inkább az *episztemológiai kíváncsiság* jelenik meg: mit „tud” az anyag, mi történik a kipróbálóval, milyen a kipróbálás. A kipróbálás körülményei a legtöbb esetben nem tértek el egy „szokványos” házibuli vagy az ismerősökkel való találkozás körülményeitől. Ha a kíváncsiság körülményeit jellemezni akarom, akkor a Maffesoli (1998) nyomán a mindennapi élet monoton szürkeségének időről-időre való megtörése mint a „féktelen érzések orgiasztikus élvezete” ismerhető fel, ami megnyitja önmagunk megismerésének lehetőségét: a kíváncsiság a mindennapi élet időbeli lehetőségeit tárja fel.

Kíváncsiság mint kockázatkeresés

K: Egyből intravénás volt az első?

I: *A barátaim is úgy csinálták, most én abból maradjak ki? Megkínáltak, én meg kipróbáltam. Kíváncsi voltam, hogy milyen.* Drog0003 – kiemelés RJ

Az irodalmi összefoglalásban ismertettük, hogy a kíváncsiság a kockázat-diskurzus része. Az interjúalanyok esetében a kíváncsiság és a *kockázat*, a *kockázatnak kitett és a kockázatvállaló* vagy a *veszélyesség* összekapcsolódása – az interjúalanyok nézőpontjából – nem jellemző. Az

injekciós droghasználók között többször találkozunk ezzel a jelenséggel. Itt a „kockázat” inkább pozitív – a *bátorsághoz* hasonló – jelentésű fogalom, közel a kortárs csoport elvárásához.

Kíváncsiság és a későmodernkori fogyasztói társadalom szubjektuma

A *későmodernkori fogyasztás* korában a kíváncsiság az egyik legtermészetesebb, leginkább magától értetődő tulajdonság, ha „kíváncsi vagy”, az már elégséges válasz, további magyarázatra nincs szükség. A kíváncsiként való *pozicionálás* (Davies és Harré, 1990) megfelel a fogyasztói társadalom konformjának.

Az interjúban egy érdekes kép bontakozott ki. Az *interjúkészítők* szinte minden interjúban, egy-egy interjú során többször is úgy kérdeztek, hogy „kíváncsiak” erre vagy arra. Bár az interjúkészítők elmagyarázták az interjúalanynak, hogy miért készítenek vele interjút, ezt az interjú folyamán újra és újra meg kellett erősíteni. És ekkor jött a „kíváncsiság”; nem személyes indíttatásból vagy voyeur-ködésből kérdez az interjúkészítő – ami elítélendő, vagy legalábbis kockázatos lenne -, hanem „kíváncsiságból”. Ezt nem kell tovább magyarázni, a kultúránkban a „kíváncsiság” elégséges magyarázat, ami egyfajta személytelenséget is biztosít a kérdezőnek: utalok az információhiányra, az információk közötti össze nem illésekre, a „tudás” hézagaira mint a kíváncsiságot magyarázó pszichológiai elméletekre. Az episztemiológiai kíváncsiság a kultúra által igazolt és megerősített vonás. Ezzel szemben, az „érdekel”, már valamilyen személyes viszonyt, a szó tág értelmében vett „érdeket” tükröz. Ezzel a megfogalmazással sokkal ritkábban találkoztunk.

Talán éppen az interjúkészítők kíváncsisága áll rokonságban Bauman (1998) *élménygyűjtőgetőivel*: minél nagyobb a távolság interjúalany és készítő között, minél „különlegesebb” tevékenységet folytatnak az interjúalanyok, annál inkább lehetséges, sőt szükséges kíváncsinak (ebben az értelemben személytelen gyűjtőgetőnek) lenni. Ha az interjúkészítőket elemzem, magamról sem feledkezhetem meg, mint a kutatás vezetőjéről. Mint a kutatás vezetője is pozicionálnom kell magam. A „kíváncsiság” iránti tudományos kíváncsiság hajtott, hogy a kvantitatív kutatások *kíváncsi* válaszainak sematikus és semmitmondó voltára mutassak rá. Végeredményként azonban el kell fogadnom, hogy a kíváncsiságnak létezik egy ilyen „semmitmondó” funkciója, részben talán védekezésképpen a többségi társadalom normái határátlépésének okait firtató kérdésekre. Ez a saját szerepem barátságosabb felfogása. Egy másik megközelítésből olyan kíváncsi vagyok, aki a dolgozószobája biztonságában – kísértésnek és csábításnak ki nem téve - olvassa a terepet járó turisták (Bauman, 1998) élménybeszámolóit...

A kíváncsiság mellett az „*érdekes*” kifejezéssel találkoztunk még, a marihuána-hatását nagyon sokan ezzel a szóval írták le. A velük készült jóval többször fordult elő ez a kifejezés a drog kapcsán, míg injekciós használóknál ritkábban, ott is többnyire a „már nem érdekel” kontextusban, vagy „nem érdekel az emberek véleménye”, „nem érdekel, hogy hepás vagyok” összefüggésben. A heroinra nem mondják, hogy érdekes vagy hogy érdekelte őket. A *marihuána érdekelt* kifejezést közelebb érzem az episztemiológiai kíváncsisághoz, míg a *marihuána hatása érdekes* inkább egy semleges, távolító kifejezés, az egyén nem értékeli a hatást, jó vagy rossz: érdekes. Heroin-használóknál a „nem érdekel” sokszori előfordulása mintha a társadalmi elvárások elutasítását jelentené, akár abban az értelemben is, hogy már nem érdekel ez vagy az a drog, mintha „elvárás”, (elő)ítélet lenne vele szemben, hogy drogozzon, és erre válasz a „nem érdekel”.

A tanulmányban a droghasználattal kapcsolatban a „kíváncsi” kifejezéssel összefüggő magyarázatokat vizsgáltuk. A kíváncsiság mint „oki” magyarázat valójában semmitmondó, ezt hallva – vagy méginkább olvasva egy kvantitatív, kérdőíves kutatásban – semmit sem tudunk meg a megkérdezettől és motivációjáról. A kíváncsiság azokat a bevezetőben említett jellemzőit, úgy tűnik, mára – legalábbis ebben a kontextusban – elvesztette: az episztemiológiai és a motivációs kíváncsiságot, kapcsolatát az unalommal vagy a szenzoros deprivációval, a bizonytalanság csökkentéssel. Sokkal inkább a kortárs környezet háttérén kirajzolódó, konform – vagy „standard” – magyarázat lett, több esetben általánosított extrém eset formuláció formájában. Néha az az érzésünk támadt, hogy a kíváncsiság említésével az interjúalany lezárja a kommunikációt, a témáról mást vagy többet nem akar mondani. Csak az interjúk egyes – a kíváncsiságot is tartalmazó – szakaszaiból következtethetünk arra, hogy adott esetben a kíváncsiság az interjúalany számára mit is jelenthetett, miféle jelentések maszkjául szolgált.

DROGHASZNÁLAT ÉS ÉLETÚTBELI FORDULÓPONTOK

A droghasználat azoknál, akiknél súlyos mértékű használat, illetve függőség alakult ki, minden esetben életük valamelyik fordulópontjához kötődik. Jellemzően ez a fordulópont az *életút elején* található (1., 2.), ilyenkor a droghasználat közrejátszott a társadalmilag kirekesztett helyzet kialakulásához vagy fennmaradásához. Utóbbi esetben általában nem önmagában a droghasználat jelenti a fordulópontot, hanem pl. a gyermekvédelmi intézménybe kerülés. Az interjúalanyok egy kisebb részénél az életút későbbi szakaszában (3., 4.: önmagában a sorszám keveset mond, hiszen nem egyforma számú fordulópontot neveztek meg a megkérdezettek). Itt egyfajta – az interjú időpontjához viszonyított – „*végállapottal*” találkozunk, a lecsúszás „vége”, a társadalmilag kirekesztett helyzet kialakulása a droghasználat kezdete. Itt gyakran fokozott alkoholhasználat is kialakul már.

Az *ágencia* tekintetében a legtöbb esetben a droghasználat az ágencia hiányával jellemezhető, egy-két olyan eset fordul elő, ahol aktív ágencia mellett alakul ki a droghasználat. A drogról való időleges vagy tartós leszokás viszont aktív ágenciát jelent. Ez az aktív ágencia az egyik volt-prostituátnál jól megfigyelhető: kilépett a prostituált életformából és egyben az illegitim droghasználattal is fel tudott hagyni (jelenleg metadon-fenntartó kezelésen van). A droghasználat kialakulásában gyakran a kortárs csoport játssza a fő szerepet: az életbeli fordulóponttal, pl. nevelőintézetbe kerüléssel együtt találkozott az interjúalanyunk olyan csoporttal, amelyik szipuzott, és az ő szipuzása ebben a csoportban kezdődött el. A tartósan utcán élő hajléktalanoknál figyelhető meg egy „klasszikus” drogkarrier, aminek a vége a tartós utcán élés, korábbi – vagy jelenlegi – bűnözéssel, börtönbüntetéssel. Ilyenkor segítséget nyújtani képes kapcsolatháló sincs az interjúalany közelében, sőt, kapcsolatrendszere inkább megerősíti a droghasználatot (negatív társadalmi tőke).

A droghasználat és a fordulópontok egybeesése érdekes tapasztalat. Nagyon kevés esetben tapasztaltuk ugyanezt a jelenséget az *intenzív alkoholfogyasztással* kapcsolatban: annak az életút fordulópontjához történő kapcsolása nem jellemző. Ezért, ennek megállapítása is nehezebb, az interjúalanyok nem nevezik meg az alkoholt, mint ahogy megnevezik a drogot. Tehát, lehetséges, hogy az alkoholnak is van olyan szerepe a fordulópontok esetében, mint a drognak, de azt az interjúalanyok nem nevezik meg. Hozzá kell tennünk, hogy az

interjúalanyok életkora fiatalabb, mint a hagyományos „alkoholista” életszakasz (a 30-40-es életevek). Mégis, úgy tűnik az interjúkból, hogy ahol „említésre méltó” (szó szerinti értelemben) problémás droghasználat fordul elő, az szorosabban kapcsolódik az életút valamelyik fordulópontjához – többnyire korai fordulóponthoz, ami azonban az interjúalanyok életkora szerint különbözött: általában a korai-középső tizenéves szakasról van szó.

A problémás droghasználatot említő interjúalanyoknál a droghasználat valóban problémákhoz vezetett: a környezet és az interjúalany számára egyaránt; általában az életpálya törésével társult. Az ok-okozati viszony nehezen rekonstruálható az interjúkból (az életpálya törése, mert drogozni kezdett, vagy az életpályán elszenvedett kudarcok nyomán kezdett el drogot használni intenzív formában). Az is megállapítható, hogy a problémás droghasználat az interjúalanyok egész életét, az életük minden területét hátrányosan befolyásolta, segítség – a legtöbb esetben – vagy nem volt, vagy nem hatott (esetleg csak ideiglenesen). Igazán hosszú terápiás kapcsolatba egyetlenegy interjúalany sem került droghasználatja miatt. Ez mutatja, hogy ezeknél az interjúalanyoknál, illetve ezeknél a társadalmi csoportoknál valóban rejtett droghasználatról beszélhetünk.

Az alkalmi, rekreációs droghasználat ugyanúgy „megbúvik” az interjúban, mint a rendszeresebb, fokozottabb – de nem nagyon nagy mértékű, problémás – alkoholhasználat.

FEKETEMUNKÁSOK

Tamás

Fordulópontok	<i>Ágencia</i>	<i>Kommunalitás</i>	<i>Társadalmi tőke</i>	<i>Kapcsolatháló</i>	<i>Tranzíciós narratíva</i>	<i>Underclass Kirekesztettség</i>	<i>Segítő kapcsolat</i>
14 évesen drogozni kezd	Nincs	Nincs	Van, de korlátozott	Antiszociális	Szégyelli, végigkíséri az életét	Nem egyértelmű	Van, családi
Lejön a drogról, érettségi, karitatív munkák	Diszfunkcionális, sodródás, valamint határozott kitörni vágyás	Nincs	Van, de korlátozott	Van, kialakuló gyenge kötések	Leróni az adósságot a társadalomnak	Nincs	Van, szervezeti
Feketén kezd dolgozni	Van	Nincs	Van, de korlátozott	Van, de korlátozott	Bizonytalan jövő	Nincs	Van, informális

HAJLÉKTALANOK

Butyi: (28 éves)

Forduló-pontok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kommunalitás</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	<i>Tranzi-ciós narratíva</i> Azonosítható vagy nem	<i>Under-class, társ kirekesztettség</i>	<i>Segítő kapcsolat</i> Van, nincs
1. 8 éves korában intézetből nevelőszülőkhöz került, de 2,5 év után anyja miatt visszakerült intézetbe	nincs	Nincs, „elkezdtem inni, nem engedtem senkit se közel magamhoz, bekattan tam, ha valaki közel jött hozzám	Nincs	Antiszociális	Azonosítható, arról miért adták vissza nevelőszülőkhöz, mi lett volna ha nem adják vissza	Szegények voltak szülők, anya agresszív volt	Nevelőszülő k, intézet

		ütöttem”					
2. 18 évesen intézetből az utcára került	Van, bulizni akart, megszervezte saját bandáját „Szabad vagyok, azt teszem amit én akarok.”	Van utcán élők között	Nincs	Van, utcán élő srácok, nevelőszülei, intézetben dolgozók	Azonosítható, eddigi kötöttségek helyére teljes szabadságot akart		Van
3. összejött egy jó anyagi körülmények között élő lánnyal, két év után szakítottak, lány elvetette gyereküket	Van is meg nincs is, elment dolgozni, de közben foglalt lakásban lakott ivott, szipuzott	diszfunkcionális	Van, lány által, lány szülei	Utcán élő haverok, lány családja	Azonosítható, mi lett volna ha lány megszüli gyereket...		Lány apja
4. nemrég szakított egy lánnyal, albérletben laktak, ő is dolgozott, visszakerült utcára	Van, elment dolgozni, itthagya társaságot, nincs találkozott egy haverral, visszatért utcára, „Cél értelem hiányzik életemből család lenne rég nem itt tartanék, de magamért nem csinállok semmit.”	Van utcai társaság felé	nincs	Utcán élő haverok, nevelőszülei vel ritkán találkozik	Azonosítható, miért alakult így élete	Most már társ. legaljához tartozik „18 évesen azt mondtam csinálom ezt 25 éves koromig, bulinak tartottam egészet, de most már kezdek lecsúszni, nem szeretnék padon alvós, szakállas, tetves, büdös lenni”	van

Totya: (32 éves)

Forduló-pon-tok Mikor mi?	Ágencia	Kommunitás	Társ töke	Kapcs háló	Tranzi-ció narratíva	Under-class, társ kire-kesztett-ség	Segítő kap-csolat
	Van, nincs, diszfunkcionális	Van, nincs, diszfunkcionális	Van, nincs, diszfunkcionális	Van, nincs, antiszoc			Van, nincs
1. édesanyja akivel együtt élt meghalt, Totya elkezdett kábítószerezni	Nincs, teljesen lebénel, ezért droghoz nyúl	diszfunkcionális	nincs	nincs	Nem azonosítható	Meglehetősen jó anyagi körülmények	nincs
2. Összejött egy lánnyal aki csöves volt, öt évig voltak együtt két gyereke született, lány megcsalta egy haverjával, lánynak és két gyerekének otthagya lakást, ő utcára jött	Nincs, nem csinált semmit, csak nézője volt az eseményeknek	diszfunkcionális	Nincs	nincs	Nem azonosítható	„nincs társadalom, emberek átnéznek egymáson, mindenki csak pénzt hajszolja, nem érdekli másik problémája. Udvariasan megkérdeztem utcán emberektől hány óra,	nincs

						átnéztek rajtam.”, társadalomból kirekesztettnek érzi magát, „én sehova se tartozom”	
3. apja, aki soha nem szerette kitagadta, bátyja megkéselte	Nincs, dolgok folyamatosan megesnek vele	diszfunkcionális	nincs	nincs	Nem azonosítható		nincs

Raul (32 éves)

Forduló-pontok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kommunalitás</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranziációs narratíva Azonosítható vagy nem	<i>Under-class, társ kirekesztettség</i>	<i>Segítő kap-csolat</i> Van, nincs
1. középiskola alatt kint volt fél évet Amszterdamban, először használt drogot, Mon. már heroinozott	Nincs, amszterdami csövesek megkínálták: „én azt sem tudtam mi az”	diszfunkcionális	Diszfunkcionális	Van, punkok, csövesek	az egész a drogos korszakba való átmeneti narratíva, hogyan lettem drogos		nincs
2. két év két hónapot töltött börtönben, rablásért	Nincs, heroinra kellett pénzt szereznie	diszfunkcionális	Nincs	Van, sok ismerőse volt már bent börtönben	Nem azonosítható		nincs
3. börtönből szabadulva, hazament, normális életet akart élni, összeveszett anyjával, nem sikerült	Nincs, nem képes, újra drogozik, utcán él	diszfunkcionális	Nincs	nincs	Nem azonosítható		nincs
4. utcára került, 27 évesen összejött egy lánnyal, akinek gazdag szülei voltak, lett lakásuk született két gyereke, három évig dolgozott	Van, elment dolgozni, nem ivott, nem drogozott	diszfunkcionális	Van, lány családja	család	Nem azonosítható		nincs
5. szakított lánnyal, haverok, utca, pia	Nincs, utca: „lehet hogy van valami varázsa”	Utcan élő haverokkal szemben van	Nincs	Utcan élő haverok	Nem azonosítható	„anyagilag alsó réteg alsó határ, lelkileg nagyfilozó fúsnak tartom magam, mindenről megvan	nincs

						saját véleményem”, nem érzem magam kirekesztettnek	
--	--	--	--	--	--	--	--

Andris (33 éves)

Forduló-pontok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kommunalitás</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzi- ciós narratíva Azonosí- tható vagy nem	<i>Under-class,</i> <i>társ kire-</i> <i>kesztettség</i>	<i>Segítő kap-csolat</i> Van, nincs
1. megszökött 8 évesen szüleitől, „uralkodtak felettem, nem szerettem”, rendőrök vitték vissza	van	diszfunkcionális	Nincs	Nincs	Nem azonosítható		nincs
2. 12 éves korától egy szípus társaságban volt, 14 évesen feltörték egy kocsit, javítóintézetbe került	nincs	Intézetben van, „megtanultam, hogyan kell alkalmazkodni”	Nincs	Van, szípus társaság	Nem azonosítható		
3. 18 évesen börtönbe került, 1,5 évet ült	nincs	diszfunkcionális	Nincs	Börtönbeli társai	Nem azonosítható		
4. „Volt egy újjászületésem Istenben” keresztény gyülekezet tagja lett, nem drogozott, elment dolgozni	Van egész addigi életén változtatott	Valószínűleg van gyülekezetben	Van, gyülekezet tagjai pl (egyik társa segít munkát szerezni)	Gyülekezet tagjai	Nem azonosítható		
5. találkozott egy régi haverral, feltörték egy telefont, otthagya gyülekezetet, munkát	Nincs, visszatér régi életéhez	diszfunkcionális	Nincs	Utcán élők, drogosok	Nem azonosítható		nincs

6. telefonfeltörésből élt, drogozott, rendőrök elkapták, 3 év börtönt kapott	nincs	diszfunkcionális	Nincs	Utcán élők, drogosok	Nem azonosítható		
7. kiszabadult, utcán él, drogozás lopás	nincs	diszfunkcionális	Nincs	Utcán élők	Nem azonosítható	Nem számít neki társadalom „nem tudnék beilleszkedni annyira máshol vagyok ,emberek jelentéktelen senkik számomra”	Volt, baptisták, lement vidékre, adtak munkát, de nem bírta tiszta életet, visszajött

Rasza: (28 éves)

1. leérettségizett, 21 évesen „felcsináltam egy lányt Kecskeméten Tankcsapda koncerten”, elkezdtem inni, cigizni, feljött Pestre, egy évig csöveztek ivás, drog, lány szülei vettek nekik lakást, lány is dolgozott, ő is dolgozott	nincs	diszfunkcionális	Van, lány szülei	Van, utcán élő haverok	Nem azonosítható		nincs
2. 5 év után összeveszett lánnyal, kiment Ausztriába dolgozni, jól keresett	Van, külföldre ment dolgozni	diszfunkcionális	nincs	munkatársak	Nem azonosítható		Nincs
3. kirúgta főnöke, szerinte ok nélkül, visszajött Pestre utcára, most utcán él	Nincs, visszatér utcai élethez	diszfunkcionális	Téren lévő boltosok, újságárus, hentes, kocsmás, segítenek neki	Téren lévő	Nem azonosítható	„aljanéphez tartozom”	
Stb.							

Laci: (31 éves)

Forduló-pon-tok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kommunalitás</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcionális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzíciós narratíva Azonosítható vagy nem	<i>Under-class, társ kirekesztettség</i>	<i>Segítő kapcsolat</i> Van, nincs
1. 16 évesen került utcára feljött Pestre, abbahagyta	Van, úgy döntött	diszfunkcionális	nincs	Nincs	Nem azonosítható	Szülei nagyon szegények voltak	nincs

iskolát, apja aki ivott állandóan veszekedett vele	eljön otthonról	kcionál is			osíth ató		
2. hazaköltözött, újakezdte borász iskolát,	Van „szerettem volna szakmát, rendes életet élni, elmenni dolgozni, érvényesül ni”.	diszfun kcionál is	Van, ált. isk. igazgatója segített neki iskolába bejutni	Nincs	Nem azon osíth ató		nincs
3. 2 év után abbahagyta sulit otthoni hangulat miatt, visszatért Pestre utcára	Nincs, visszatér utcára, van egyedül felkeresett segítő szervezetet	nincs	nincs	Utcán élők	Nem azon osíth ató	„Kítaszítottak vagyunk, nincs szükség ránk, de társ. Felépítése miatt vagyunk, direkt így épül fel társ. Legyenek emberek akiknek meg kell halniuk, sz szenvedniük, és vannak emberek akik irányítják társadalmat”	„Menhely Alapítványt magamtól megkerestem elmentem hozzájuk, nem segítettek, rossz tapasztalat”
4. 27 évesen kiment Németországba, utcán összejött egy lánnyal, lány terhes lett, majd szakítottak, srác elkezdett kábitószerezni, 1 év után magától abbahagyta, hogy láthassa gyermekét, de ritkán láthatta, hazajött	Van, úgy döntött kimegy No.-ba, egyedül leállt kábitószerről, azóta sem anyagozik	diszfun kcionál is	nincs		Nem azon osíth ató	Társ. Kirekesztettség	Van, élelemosztás stb. kint No.-ban

Tamás: (33 éves)

Forduló-pon-tok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunctio-nális	<i>Kommuna litás</i> Van, nincs, diszfunctio- nális	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfu nkcio- nális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzi- ciós narratív a Azonos ít-ható vagy nem	<i>Under-class, társ kire- kesztett-ség</i>	<i>Segítő kap-csolat</i> Van, nincs
1. 6 hónapos korában meghalt apja, 5 éves korában nevelőapa baleset, ütötte-verte innentől őket	nincs	diszfunctio- nális	nincs		Nem azonosí tható		nincs
2. elsőkött otthonról, intézetbe került, „intézetben elrontottak, 13 évesen kerültem be, addig nem ittam, dohányoztam szjpuztam”	Van, elsőkök otthonról, nincs intézeti rész	Van intézeti társak felé	nincs	Intézeti társak	Nem azonosí tható		
3. intézetből folyton elszökösött, zárt intézet, vissza simába, megütötte	Van, lázad intézeti szabályok ellen: „ott megütöttem	Van, intézeti társak felé	nincs	Intézeti társak	Nem azonosí tható		

igazgatót, beleszólt magánéletébe, zárt javítóintézet Aszód	igazgatót, beleszólt, hogy ki legyen barátnőm, elszakított lánytól.” „Tudtad hogy igazad van, nem szólhattál, hanem nyeltél.”						
4. 18 évesen visszament anyjához, utcán találkozott egy lánnyal, lány szüleihez költöztek Pestre, dolgozott, tanult, közben heroizott	Van, elkezd dolgozni, tanul, nincs, folytatja drogozást		Intézet is társak segítik	Intézetis társak, drogosok ,munkatársak, lány családja	Nem azonosítható		nincs
5. 2 évig nem anyagozott, mert gyereket akartak, megszületett gyerek, két haverja megkínálta, újrakezdte drogozást	Van, abbahagyja kábítószereszt, nincs, újrakezdi		Munka társak segítik	Munkatársak, család, intézetis társak	Nem azonosítható		Orvosi segítség, Menhely Alapítvány, Baptisták
6. szakított lánnyal, elkezdett drogot árulni, börtönbe került 5 évet ült	Nincs, kábítószer irányítja életét	diszfunkcionális	nincs	drogosok	Nem azonosítható		Baptisták
7. börtönből szabadult, újrakezdte kábítószereszt, utcán élt,	Nincs: kábítószer irányítja életét	diszfunkcionális	nincs	Utcán élők, drogosok	Nem azonosítható		Menhely Alapítvány, Baptisták
8. utcán összejött egy lánnyal, lányhoz költözött, elkezdett dolgozni, de tovább anyagozott, amiről lány nem tudott, született meg egy gyereke, szakított lánnyal drog miatt, utca	Van, elmegy dolgozni, nincs, folytatja anyagozást „Lett megint egy gyerekem őt is otthagytam drog miatt”	diszfunkcionális	Volt lány, intézet is társak	drogosok	Nem azonosítható	Társadalomhoz tartozik „Társadalom melyik részéhez tartozik: nem legalsóbb nem középosztály, annál jóval lejjebb, nem rendelkezem lakással, vagyonnal”	Menhely Alapítvány, Baptisták

KRÍZISHELYZETBEN LÉVŐ ÉS EGYEDÜLÁLLÓ NŐK

Kliens7

Fordulópontok	Ágencia	Kommuna-	Társ.tőke	Kapcs. Háló	Tranzíciós	Underclass	
---------------	---------	----------	-----------	-------------	------------	------------	--

	Van/nincs/ Diszfunkc.	litás v/n/d	v/n/d	v/n/antiszoc	Narratíva v/n	Társ.kirek.	Segítő kapcs v/n
1. 16 éves koráig otthon lakott	van	nincs	nincs	Van		Nincs	
2. 16 évesen eljött, bolti lopások, gépkocsi-feltörés, 4 évig heroinfüggő volt, 22 hónapot előzetesben volt. Első gyermekét a gyámhatóság elvette, a nagynénje neveli. Második gyermeke 2000-ben született, a terhesség alatt „csak” szipuzott.	nincs	diszfunkc	nincs	antiszoc		Van	nincs
3. A szülés előtt abbahagyta a szipuzást, azóta tiszta, anyjáékkal jó a kapcsolata, bekerült az anyaatthonba.	van	van	nincs	Van	van	Nem azonosítható	van

GYERMEKVÉDELMI RENDSZERBŐL KIKERÜLŐK

Melinda, 18 éves utógondozott.

Forduló pontok Mikor mi?	Ágencia Van, nincs, diszfunkcionális	Kommunalitás Van, nincs, diszfunkcionális	Társ tőke Van, nincs, diszfunkcionális	Kapcs háló Van, nincs, antiszoc	Tranzíciós narratíva Azonosítható vagy nem	Underclass, társadalmi kirekesztettség	Segítő kapcsolat Van, nincs
1. 5 éves koráig	Nincs , nem tervezett gyermek, édesanyja halála a fordulópont.	Diszfunkcionális	Nincs.	Van , de elenyésző.	Azonosítható , édesapját alkoholizmusa miatt.	Van	Nincs.
2. 5-8	Nincs , édesapja „lerakta” a szomszéd nénihez, hogy ő viselje gondját	Diszfunkcionális	Nincs.	Antiszociális.	Azonosítható ,	Van.	Van , szomszéd néni, aki meghalt, majd barátnője szülei
3. 8-15	Nincs , felügyelet hiányában az iskolából nagyon sokat lógott, nem szeretett tanulni, ő választotta magának ezt a sorsot.	Van	Van ,	Van , de az intézeti kapcsolatokat jelenti.	Azonosítható ,	Van	Van , ez a Tapolcsányi Gyermekotthon,
4. 15-18	Nincs , a gyermekotthonba sem ő akart kerülni, muszáj volt elfogadnia a helyzetet.	Nincs	Van	Van	Azonosítható	Van	Cseppkő Gyermekotthon

MUNKANÉLKÜLIEK

Andris

Fordulópontok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Kommunalitá s</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcio nális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzíciós narratíva Azonosít-ható vagy nem	<i>Underclass, társ kire- kesztettség</i>	<i>Segítő kap- csolat</i> Van, nincs
1. apa elhagyja	nincs	diszf	diszf	-	nem	-	van
2. nevelőotthonba kerülés	nincs	nincs	nincs	van	nem	Társ. kir.	nincs
3. kábítószerhaszn. kezdet	van	nincs	nincs	van	azonosítható	Társ. kir.	nincs
4. szaközép kirúgás	nincs	nincs	nincs	antiszoc	azonosítható	-	nincs
5. rendőrségi ügy	nincs	nincs	nincs	van	azonosítható	Társ.kir.	nincs

Maci

Fordulópontok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Kommunalitá s</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcio nális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzíciós narratíva Azonosít-ható vagy nem	<i>Underclass, társ kire- kesztettség</i>	<i>Segítő kap- csolat</i> Van, nincs
1. anya elhagyja	diszf	diszf	diszf	-	nem	-	nincs
2. betegség felfedezése	diszf	diszf	diszf	van	nem	-	nincs
3. alkohol, kábítószer	Nincs	van	van	van	nem	underclass	nincs
4. fegyverkereskedelem	Van	van	van	van	azonosítható	underclass	nincs
5. játékgépfüggőség	Nincs	van	van	van	azonosítható	underclass	nincs
6. Kapocs	van	van	van	van	azonosítható	-	van

Norbi

Fordulópontok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Kommunalitá s</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcio nális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzíciós narratíva Azonosít-ható vagy nem	<i>Underclass, társ kire- kesztettség</i>	<i>Segítő kap- csolat</i> Van, nincs
1. apjához költözés, zaklatás	nincs	diszf	diszf	-	nem	-	nincs
2. szipuzás	Nincs	Diszf	nincs	van	azonosítható	Und, társ kir	nincs
3. barát nő, drog abbahagy	van	van	nincs	van	azonosítható	-	van

Dóra

Fordulópontok Mikor mi?	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Kommunalitá s</i> Van, nincs, diszfunkcioná lis	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunkcio nális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzíciós narratíva Azonosít-ható vagy nem	<i>Underclass, társ kire- kesztettség</i>	<i>Segítő kap- csolat</i> Van, nincs
1. iskola abbahagyása	van	nincs	nincs	nincs	azonosítható	-	nincs
2. otthonról elküldés, átmeneti szállás	nincs	diszf	nincs	van	azonosítható	Underclass, társ.kir.	van
3. szipuzás	nincs	diszf	nincs	van	azonosítható	Underclass, társ. kir.	nincs
4. drog abbahagyás	van	diszf	nincs	nincs	azonosítható	-	nincs

BÖRTÖNBŐL KISZABADULTAK

4. Kliens

Forduló-pontok	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcio- nális – önállóság / sodródó	<i>Kommunali- tás</i> Van, nincs, diszfunkcio- nális - közösségis- ég	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunk- cio-nális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzi-ciós narratíva Azonosít- ható vagy nem	<i>Under- class, társ kire- készített- ség</i>	<i>Segítő kap-csolat</i> Van, nincs
1. első barátnőjének elvesztése	Van	Van	Nincs	Nincs	Igen	Nem	Van/páternalista
2. 16é, édesanyjának elvesztése	Van	Van	Nincs	Nincs	Igen	Nem	Van
3. kikerül az intézetből, dolgozik, elveszti lakását	Nincs	Van	Nincs	Van, 3	Igen	Nem	
4. előzetes után alkohol, drog	Van és Nincs is	Van	Nincs	Van, 3		Nem	

11. Kliens

Forduló-pontok	<i>Ágencia</i> Van, nincs, diszfunkcio- nális – önállóság	<i>Kommun- alitás</i> Van, nincs, diszfunk- cio-nális - közösség- iség	<i>Társ tőke</i> Van, nincs, diszfunk- cio-nális	<i>Kapcs háló</i> Van, nincs, antiszoc	Tranzi-ciós narratíva Azonosít- ható vagy nem	<i>Under- class, társ kire- készített- ség</i>	<i>Segítő kap-csolat</i> Van, nincs
1. családi problémák; apja alkoholista	Nincs	Nincs	Van	Van 2	Igen	Nem	Nincs
2. betegsége miatt kimarad az iskolából	Nincs	Nincs		Nincs		Nem	Igen
3. drogos társaság, bűnözés	Nincs	Df	Van	Van 2	Igen	Nem	Nincs
4. barátnő	Van	Van	Van	Van 2	Igen	Nem	Nincs